

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՀԱՄԱՌՈՏ
ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

2025

www.sci.am

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ*

սոցալալ	02
կառուցվածք	04
ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԵՎ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ / ՓՈՐՇՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԳՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ	05
ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ	05
ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՍՏՂԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ	10
ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ	16
ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ	25
ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՄԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ	31
ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔՆԵՐՈՒՄ ԶԸՆԴՊՐԿԱԾ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ / ԿԱՌՈՅՅՆԵՐ	41
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒԹՅԱԾՔՆԵՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱԳՈՒՄ	46
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐ	47
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱԶԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ	48
ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՅՆԱԳՈՒՄ	49
ՀՀ ՊԱՄ ՄՐՅԱՆԱԿ	51
Վ.ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՅԱՆԱԿ	52
ՊԱՄ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՐԴՆԵՐ	53
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒԹՅԱԾՔՆԵՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱԳՈՒՄ	54
ԳԻՏԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ	55
ԿԱԴՐԵՐ, ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ, ԱՐՏՈՆԱԳՐԵՐ, ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ	56
ԳԻՏԱԿԱՆ/ԳԻՏԱՀԱՆՐԱՄԱՏՏԳԵԼԻ ՀԱՆԴԵՍՆԵՐ	59

* Ավելի ընդգրկուն հաշվետվության հետ կարող եք ծանոթանալ հետևյալ հղումով՝ <https://www.sci.am/documents.php?dcid=4&langid=1#top>

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

1943թ. ՀԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի որոշմամբ ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի հայկական մասնաճյուղի հենքի վրա ստեղծվեց ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիան, որը Հայաստանի անկախացման առաջին տարիներին վերանվանվեց Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիա (այսուհետ՝ ԳԱԱ): Մեկ տարի անց ԳԱԱ ստանում է ՀՀ կառավարության պաշտոնական խորհրդատուի կարգավիճակ, իսկ 2011թ. ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունում է «Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին» օրենքը:

Որպես հայոց բարձրագույն գիտական օջախ՝ ակադեմիան ավելի քան ութ տասնամյակների ընթացքում անցել է դժվարին, միաժամանակ բովանդակալից ուղի, ունեցել է գիտական մեծ նվաճումներ, արժանացել համաշխարհային ճանաչման: Գիտությունների ազգային ակադեմիան, լինելով հանրապետությունում գիտական հետազոտությունները համակարգող մարմին, իրականացնում է միջազգային չափանիշներին համապատասխան հիմնարար և կիրառական հետազոտություններ գիտության գրեթե բոլոր բնագավառներում: Հայկական ակադեմիան իր ուրույն տեղն է ունեցել երկրի պաշտպանունակության ամրապնդման, տնտեսության և առողջապահության համակարգի զարգացման, էներգիայի նոր աղբյուրների հայտնաբերման, գիտության ու կրթության վերաբերյալ հանրության տեղեկացվածության բարձրացման գործում:

2025թ. ԳԱԱ շարունակել է հաջողությամբ զարգացնել գիտության և տեխնիկայի բազմաթիվ ոլորտներ, արդյունավետ համագործակցել է տարբեր երկրների ակադեմիաների, համալսարանների, գիտատեխնոլոգիական ու գիտատարարական կենտրոնների, պետական ու մասնավոր կազմակերպությունների հետ: Ակադեմիայի համակարգի կազմակերպություններն ու գիտական խմբերն ակտիվ մասնակցել են միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերի և ՀՀ բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի հայտարարած գիտական ծրագրերի մրցույթներին, շահել են 244 տարաբնույթ դրամաշնորհային ծրագրեր: 2025թ. ԳԱԱ համակարգի գիտնականների՝ ՄԳՇ-ում հաշվառված հանդեսներում տպագրած գիտական հոդվածների թիվը գերազանցել է նախորդ տարվա ցուցանիշը մոտ 26%-ով: ԳԱԱ բաժանմունքներն իրենց կազմակերպությունների հետ համատեղ կազմակերպել են 59 միջազգային գիտաժողով, ԳԱԱ նախագահության անմիջական ֆինանսավորմամբ իրականացվել է համակարգի գիտնականների 581 գիտական գործուղում: Ակտիվ գործել են ԳԱԱ մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդները, կազմակերպվել են մի շարք արդյունավետ քննարկումներ կենսաբազմազանության, սննդի անվտանգության, շրջակա միջավայրի պահպանության և այլ ոլորտներում: Քննարկումներին մասնակցել են առաջատար գիտնականներ, պետական գերատեսչությունների ու մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներ:

2025թ. իրականացվել է ԳԱԱ մրցանակի երկրորդ մրցանակաբաշխությունը: Հիմնարար և կիրառական հետազոտությունների անվանակարգերով մրցանակներ են շնորհվել ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների, քիմիայի, կյանքի և երկրի մասին գիտությունների, հայագիտության և հասարակական գիտությունների, բժշկագիտության բնագավառների 6 գիտական խմբերի (ֆինանսավորողներ՝ «Մարտին Սթար» ՍՊԸ և «Լիկվոր» ՓԲԸ):

2025թ. հոկտեմբերի 9-ին ՀՀ նախագահը ստորագրել է ՀՀ բարձրագույն կրթության և գիտության մասին նոր օրենքը, համաձայն որի ԳԱԱ գլխավոր առաքելությունը ՀՀ կառավարության կողմից բազային ֆինանսավորվող ենթակառուցվածքների պահպանման և որոշ այլ գիտական ծրագրերի ու դրանց կատարման ընթացքի/հաշվետվությունների փորձաքննությունը, գիտության հանրամատչելիացումը, գիտական կադրերի պատրաստմանը մասնակցությունը, հրատարակչային, գրադարանային և այլ գործառույթներն են: Ակադեմիայի գործունեության հիմնական օղակներն են լինելու մասնագիտական փորձագիտական հանձնաժողովներն ու պրոբլեմային խորհուրդները:

ԳԱԱ ղեկավարությունը լիազոր մարմնի հետ համատեղ մշակել է ԳԱԱ նոր կանոնադրությունը, որը հաստատվել է ՀՀ կառավարության կողմից: Համաձայն օրենքի՝ կանոնադրության հաստատումից հետո նախատեսվում է անցկացնել ԳԱԱ

ասոցացված/թղթակից և արտասահմանյան անդամների ընտրություն: Ակադեմիայի ղեկավարությունը մշակել և լիազոր մարմնի հաստատման է ներկայացրել ընտրությունների կարգն ու թեկնածուներին առաջադրվող չափանիշները: Ընտրություններից հետո ձևավորվելու է ակադեմիայի ընդհանուր ժողովը, որն էլ ընտրելու է ակադեմիայի նախագահությունը ու գիտական խորհուրդը: Հաջորդիվ նախատեսվում է ԳԱԱ ղեկավար կազմի ընտրությունը, ակադեմիայի նոր կառուցվածքի, հաստիքացուցակի ու ֆինանսական նախահաշվի հաստատումը:

ԳԱԱ ղեկավարությունը, հաշվի առնելով գիտության կարևորությունը Հայաստանի զարգացման ու առաջընթացի համար և ակադեմիայի առանցքային դերն ու նշանակությունը հանրապետության գիտական և գիտակրթական ընդհանուր համակարգում՝ պատրաստակամություն է հայտնում նոր կարգավիճակով շարունակել իր առաքելությունն ի փառս երկրի գիտական մտքի առաջընթացի, տնտեսության զարգացման ու պաշտպանունակության ամրապնդման:

**ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս
Ա.Ա.Սաղյան**

ԿԱՌՈՑՎԱԾԵՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԳԱՀ
ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆ

ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀ

ԱՐԱՄ ՊԱՊՈՅԱՆ (Ժ/պ)

ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀ

ՊԱՎԵԼ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ (Ժ/պ)

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ
ԱՐԹՈՒՐ ԻՇԽԱՆՅԱՆ

ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՏԵՂԱԿԱԼ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐՈՎ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՄՆԳՐՅԱՆ

ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔՆԵՐ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ
ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄ

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱԼ
ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱԼ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԼԵՆՍԵՐ
ԱՐԱՆՈՎՅԱՆ

ՖԻԶԻԿԱԼ ԵՎ
ԱՍՏՂԱՖԻԶԻԿԱԼ

ՌԱԴԻԿ
ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻ-
ՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՌՈՒԲԵՆ
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ
ԵՐԱՐԻ ՄԱՍԻՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՐԹՈՒՐ
ԻՇԽԱՆՅԱՆ (Ժ/պ)

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՅՈՒՐԻ
ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ

ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔՆԵՐՈՒՄ
ՉԸՆԴԳՐԿՎԱԾ
ԿԱԶՄԱԿԵՐ-
ՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ/
ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐ

Մաթեմատիկայի
ինստիտուտ
Ռաֆիկ Արամյան

Մեխանիկայի
ինստիտուտ
Լիլիթ Դաշտոյան

Ինֆորմատիկայի և
ավտոմատացման
պրոբլեմների
ինստիտուտ
Հրաչյա Ասգարյան

Հիդրոմեխանիկայի
և վիբրոտեխնիկայի
բաժին
Գուրգեն Ավետիսյան

Վ. Համբարձումյանի
անվան Բյուրականի
աստղադիտարան
Արեգ Միքայելյան

Ռադիոֆիզիկայի
և էլեկտրոնիկայի
ինստիտուտ
Տիգրան Զաքարյան

Ֆիզիկայի կիրա-
ռական պրոբլեմ-
ների ինստիտուտ
Վահան Քոչարյան

Ֆիզիկական
հետազոտություն-
ների ինստիտուտ
Պավել Մուժիկյան

ԻԿՐԱՆԵՏ Կենտրոն
միջազգային
կազմակերպություն
Նարեկ Սահակյան

Էկոլոգանոոսֆե-
րային հետազոտությ-
ւոնների կենտրոն
Լիլիթ Սահակյան

Հ. Բունիաթյանի
անվան կենսաքի-
միայի ինստիտուտ
Ալվարդ Անտոնյան

Ա.Ա. Թախտաջանի
անվան բուսաբա-
նության ինստիտուտ
Ժաննա Հովակիմյան

Գ.Ս. Դավթյանի
անվան հիդրոպոնի-
կայի պրոբլեմների
ինստիտուտ
Խաչատուր
Մայրապետյան/ Աննա
Թադևոսյան (Ժ/պ)

«Հայկենսատեխնո-
լոգիա» գիտաար-
տադրական
կենտրոն
Ավերիս Ծափորյան

Մոլեկուլային
կենսաբանության
ինստիտուտ
Արսեն Առաքելյան

Լ.Ա. Օրբելու անվան
ֆիզիոլոգիայի
ինստիտուտ
Նաիրա Այվազյան

Կենդանաբանության
և հիդրոէկոլոգիայի
գիտական կենտրոն
Սարգիս Աղայան

Օրգանական և
դեղագործական
քիմիայի գիտատեխ-
նոլոգիական կենտրոն
Սահակ Գասպարյան

Ա.Բ. Նալբանդյանի
անվան քիմիական
ֆիզիկայի ինստիտուտ
Սեյրան Մինասյան

Մ.Գ. Մանվելյանի
անվան ընդհանուր
և անօրգանական
քիմիայի ինստիտուտ
Կարեն Գրիգորյան

Երկրաբանական
գիտությունների
ինստիտուտ
Խաչատուր
Մելիքսեթյան

Ա. Նազարովի անվան
երկրաֆիզիկայի
և ինժեներային
սեյսմաբանության
ինստիտուտ
Ջոն Կարապետյան

Պատմության
ինստիտուտ
Աշոտ Մելքոնյան

Արևելագիտության
ինստիտուտ
Գոհար Իսկանդարյան

Հնագիտության
և ազգագրության
ինստիտուտ
Արսեն Բոբոխյան

Հ. Աճառյանի անվան
լեզվի ինստիտուտ
Վիկտոր Կարվալյան

Մ. Աբեղյանի անվան
գրականության
ինստիտուտ
Հերիքնազ Որսկանյան

Մ. Քոթանյանի
անվան տնտեսագի-
տության ինստիտուտ
Մերի Մանուչարյան

Փիլիսոփայության,
սոցիոլոգիայի
և իրավունքի
ինստիտուտ
Էմիլ Օրդուխանյան

Արվեստի ինստիտուտ
Աննա Ասաբյան

Շիրակի
հայագիտական
հետազոտությունների
կենտրոն
Արմեն Հայրապետյան

«Հայկական
հանրագիտարան»
հրատարակչություն
Հովհաննես Այվազյան

Փորձաքննությունների
ազգային բյուրո
Արգամ Հովսեփյան

Գիտակրթական
միջազգային կենտրոն
Արմեն Սարգսյան

Հիմնարար գիտա-
կան գրադարան
Մայա Գրիգորյան

«Գիտություն»
հրատարակչություն
Վաչե Հովակիմյան

Սևանա լճի
պահպանության
փորձագիտական
հանձնաժողով
Բարդուխ Գաբրիելյան

Գիտության
զարգացման
հիմնադրամ
Հրանտ Մաթևոսյան

Հայագիտական
ուսումնասիրություն-
ները ֆինանսավորող
համահայկական
հիմնադրամ
Արման Եղիազարյան

Գեղարդ
գիտավերլուծական
հիմնադրամ
Ռոբերտ Ղազարյան

Հայաստանի
ակադեմիական
գիտահետազոտա-
կան կոմպյուտերային
ցանց (ASNET-AM)
Վլադիմիր Սահակյան

ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԵՎ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ / ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Լ.Աղալովյան
Ակադեմիկոս-քարտուղարի օգնական՝ Լ.Մարտիրոսյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Մաթեմատիկայի, Մեխանիկայի, Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտները, «Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին» ՓԲԸ-ն:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 8 ակադեմիկոս, 6 թղթակից ու 24 արտասահմանյան անդամներ, 5 պատվավոր դոկտոր:

Հաշվետու տարում անցկացվել է բաժանմունքի 1 ընդհանուր ժողով:

Բաժանմունքի ապրիլի 22-ի տարեկան ընդհանուր ժողովը քննարկել և հավանություն է տվել Լ.Աղալովյանի «Բաժանմունքի 2024թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» հաշվետու զեկուցմանը:

Բաժանմունքն անցկացրել է բյուրոյի 24 նիստ, որոնցում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2025թ. աշխատանքային պլանը, Մեխանիկայի ինստիտուտի փոխտնօրենի ու գիտական քարտուղարի թեկնածությունները, Մաթեմատիկայի ինստիտուտի գիտական ու գիտակազմակերպական գործունեության հաշվետվությունն ու գիտական խորհրդի նոր կազմը: Քննարկվել և հավանություն է տրվել Մաթեմատիկայի ինստիտուտի

տնօրենի թափուր պաշտոնի համար առաջադրված Ֆ.-մ.գ.դ. Ռ.Արամյանի թեկնածությանը, նա ընտրվել է տնօրեն:

Քննարկվել են 2025թ. ինստիտուտների ստացած կարևորագույն արդյունքները, գիտակազմակերպական բնույթի այլ հարցեր:

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտաշխատողները հրապարակել են 2 մենագրություն (արտասահմանում), 230 գիտական հոդված՝ 158-ը գրախոսվող ամսագրերում (117-ը Scopus/Wos), 72-ը գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (15-ն արտասահմանյան), 47 թեզիս (31-ն արտասահմանում):

Բաժանմունքի ինստիտուտները կազմակերպել են 5 միջազգային ու 2 հանրապետական գիտաժողովներ: Միջազգային ֆինանսավորմամբ իրականացվել է 9 դրամաշնորհային ծրագիր (ԻԱՊԻ):

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտական մասնագիտական խորհուրդներում պաշտպանվել է 5 թեկնածուական ատենախոսություն:

2025թ. դեկտեմբերին բաժանմունքի ինստիտուտներում անցկացվել են տարեկան հաշվետու ժողովներ, քննարկվել և հաստատվել են 2025թ. գործունեության մասին հաշվետվությունները:

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/5
www.math.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Դրվել են Գիբսյան պատահական դաշտերի ընդհանուր տեսության հիմքերը՝ դաշտի զուտ հավանականային սահմանման շնորհիվ: Առաջարկվել է նաև պատահական դաշտի ոչ Գիբսյան լինելու արդյունավետ չափանիշ՝ հիմնված ներդրված պատահական դաշտի պայմանական բաշխումների ֆիլտրացիան ներառող համակարգի վրա:
- Սֆերայի վրա սահմանված (հնարավոր է ոչ զույգ) ֆունկցիայի վերականգնման համար գտնվել է նոր պայման՝ դիտարկվել է կշռով Ֆանկի ձևափոխություն ու երկու տվյալների շրջելիությունը: Ներկայացվել է ձևափոխության ինտերատիվ շրջման բանաձևը: Զույգ ֆունկցիաների դասում այս բանաձևը դասական խնդրի նոր, ավելի կայուն լուծում է:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Գտնվել է կշռով գնդային Ռադոնի ձևափոխության նոր պայման, և դիտարկվել է երկու տվյալների շրջումը: Ներկայացվել է ձևափոխության շրջման բանաձևը, որը ֆունկցիայի վերականգնման համար օգտագործում է տեղային տվյալները: Ստացված բանաձևն ընդլայնում է տոմոգրաֆիայի կիրառությունը:
- Առաջարկվել է ամպային ենթակառուցվածքներում գործող ծրագրերը նույնականացնելու ու առանձնացնելու մեթոդ՝ օգտագործելով

գրանցամատյանային տվյալներ ու մեքենայական ուսուցման տեխնիկաներ: Առաջարկվել է ամպային ծրագրերի սխալները հայտնաբերելու ու բացատրելու մեթոդ՝ հիմնված մշակման ծրագրի հետքերի վրա: Առաջարկվել է ամպային ենթակառուցվածքների չգործող, բայց ռեսուրսներ ծախսող բաղադրիչները մաքրելու մեթոդ:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 3 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտարեխնդրական աշխատանքներ 1 բազային ու 4 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրատարակվել է 1 մենագրություն (արտասահմանում), հրապարակվել է 41 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (38-ը Scopus), 15 թեզիս (11-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 531 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել է համագործակցության պայմանագիր/հուշագիր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 1 արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպության հետ:

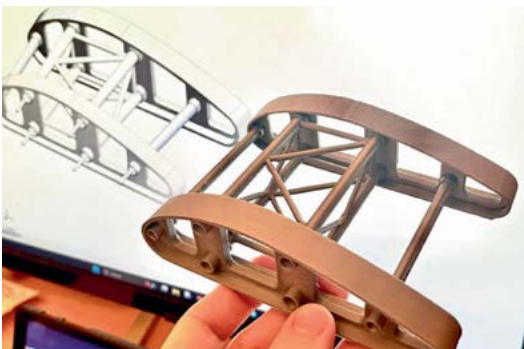

ՄԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/2
🌐 www.mechins.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Առաձգականության սիմետրիայի հարթություն ունեցող սալի համար (առաձգականության 13 գործակից) լուծվել են նոր դասի տարածական խառը եզրային խնդիրներ, որոնց համար կիրառելի չեն սալերի դասական ու ճշգրտված տեսությունները:
- Լուծվել է երկթև էլեկտրամեխանիկական մանիպուլյատորի պտտական շարժումների օպտիմալացման խնդիրը՝ ըստ շարժիչներում նվազագույն ջերմային կորուստների:
- Հետազոտվել է արտաքին պարբերաբար դասավորված հենարանների վրա, պիեզոէլեկտրական շերտով մասամբ ծածկված հեծանի ճկման տատանումների վերլուծությունը: Դիտարկվել է Բլոխ-Ֆլոկեի արգելված հաճախությունների տեսության կիրառմամբ պարբերական հենարանների վրա բազմաթիջքային հեծանի կայունության ու տատանումների վերլուծությունը: Իրականացված հետազոտությունները պիեզոէլեկտրական պարբերական կառուցվածքներում ալիքների տարածման արգելված գոտիների ու տեղայնացման, ինչպես նաև պարբերական հենարաններով հեծանների ճկման տատանումների ու էներգիայի կուտակման (harvesting) խնդիրների ուսումնասիրություն են: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել խորանարդային համաչափությամբ պիեզոէլեկտրական նյութերից կազմված պարբերական կառուցվածքներին, որտեղ մեխանիկական ու էլեկտրական դաշտերը լիարժեք կապակցված են, ինչի հետևանքով ի հայտ են գալիս նոր տեսակի, ուժեղ արտահայտված ալիքային էֆեկտներ:

- Կառուցվել է քառակուսացման բանաձև Վեբեր-Շաֆհեյտլինի խզվող ինտեգրալը որպես կորիզ պարունակող ինտեգրալների հաշվման համար: Անհամասեռ ծերացող մարմնի սողքի տեսության շրջանակում դիտարկվել է առանցքասիմետրիկ խնդիր վերջավոր հաստության շերտի համար, որի ստորին մակերևույթը կոշտ ամրացված է, իսկ վերին եզրի վրա ամրացված է բացարձակ կոշտ սկավառակ, որի վրա ազդում է ոլորող մոմենտ: Խնդրի լուծումը կառուցվել է այդ քառակուսացման բանաձևի օգնությամբ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Իրականացվել է անօդաչու թռչող սարքի թևի՝ նույն զանգվածի պահպանմամբ ավելի բարձր ու կառավարելի մեխանիկական հատկություններով օժտված հիմնականաբար նախագծված նոր կառուցվածք:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտափոխանակական աշխատանքներ 1 բազային ու 6 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 1 մենագրություն (արտասահմանում), հրապարակվել է 54 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (38-ը Scopus), 49 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (15-ն արտասահմանյան), 2 թեզիս (արտասահմանում): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 3 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ն արտասահմանյան բուհի, 2-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի:

ԻՆՖՈՐՄԱՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՎՏՈՄԱՏԱՄԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0014 Երևան, Պ. Սևակի փ. 1
www.iiap.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Դիտարկվել է մասնակի կարգավորված ($P(n,3), \leq$) բազմությունը, որտեղ $P(n,3)$ -ը բաղկացած է $[n]$ -ի աճող տարրերից կազմված եռյակներից, իսկ $\leq$ -ը բաղադրիչ-առ-բաղադրիչ համեմատման մասնակի կարգ է $P(n,3)$ -ի վրա: Մշակվել է ալգորիթմ, որը տրոհում է $P(n,3)$ -ը նվազագույն քանակով չհատվող սիմետրիկ շղթաների: Այդպիսի շղթաները կարող են օգտագործվել $P(n,3)$ -ում որոշված մոնոտոն բինար ֆունկցիաների՝ հարցումների միջոցով ճանաչման համար այնպես, ինչպես Հանսելի շղթաները բինար խորանարդի դեպքում: Այս ֆունկցիաները կարևոր են նրանով, որ կարող են գեներացնել 3-համասեռ հիպերգրաֆների աստիճանային հաջորդականությունները (հայտնի է որպես NP-բարդ խնդիր): Հետազոտվել է նաև ամրապնդված ուսուցման (reinforcement learning) կիրառման հնարավորությունը մոնոտոն բուլյան ֆունկցիայի ճանաչման համար: Նախագծվել են ամրապնդված ուսուցման բոլոր տարրերը՝ միջավայր, ագենտ, քաղաքականություն և այլն, մշակվել են ալգորիթմներ անհրաժեշտ կառուցվածքային տվյալների փոխակերպումները կատարելու, պարզևատրման, արժեքի ու ալգորիթմի այլ պարամետրերի հաշվարկման համար:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Կատարելագործվել է անօդաչու թռչող սարքերի (ԱԹՍ) երամի կառավարման ծրագրային հարթակը՝ դառնալով բազմահարթակ համակարգ՝ իրական ժամանակում մոդելավորման ու տեսապատկերավորման հնարավորություններով: Ներդրվել է ինտերակտիվ մոդելավորման միջավայր, որը թույլ է տալիս փորձարկել և վավերացնել բազմաԱԹՍ համակարգերի վարքագիծը: Ինտեգրվել է նաև ինտերակտիվ առցանց քարտեզ, որի միջոցով հնարավոր է աշխատել իրական աշխարհագրական տվյալների հետ, սահմանել առաքելության հանգույցներ, դերեր ու նպատակներ՝ պլանավորումը մոտեցնելով իրական կիրառմանը: Բարելավվել է տելեմետրիայի ընդունումը՝ հրաժարվելով արտաքին անտենայից և օգտագործելով ներկառուցված կապի մոդուլը: Մշակվել է նաև տեսողական մեթոդների վրա հիմնված նավիգացիոն համակարգի նախատիպ, որը թույլ է տալիս ԱԹՍ-ն կայուն պահել արբանյակային նավիգացիայի բացակայության պայմաններում:

«ՀԻՂՐՈՄԵՆԱՆԻԿԱՅԻ ԵՎ ՎԻՐՐՈՏԵՆՆԻԿԱՅԻ ԲԱԺԻՆ» ՓԲԸ

📍 3115 Գյումրի, Վ.Սարգսյան փ. 14
✉ energopower@mail.ru

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Մշակվել է սկզբունքորեն նոր՝ հեղուկի ու գազի ճնշման ու ծախսի տատանումների կայունացուցիչ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Նախագծվել, արտադրվել և տեղակայվել է 20 ԿՎտ հզորությամբ ուղղահայաց առանցքով հողմաշարժիչով հողմաէլեկտրակայան, որը միացվել է «ՀՀ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ին:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձնական աշխատանքներ 1 փորձասական պայմանագրային ծրագրով, հրապարակվել է 4 թեզիս (արտասահմանում):

Ձեռք են բերվել 1 000 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել է համագործակցության 1 պայմանագիր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող տնտեսության մասնավոր հատվածի հետ:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտափորձնական աշխատանքներ 1 նպատակային, 2 բազային, 4 փորձասական պայմանագրային ու 14 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 9 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 63 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (41-ը Scopus), 23 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում, 26 թեզիս (14-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 37 667 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ, այդ թվում՝ 17 570 000 արտասահմանյան դրամաշնորհների/ծրագրերի միջոցների հաշվին:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 5 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 4-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ՄԱՏՂԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Ռ. Կոստանյան
Ակադեմիկոս-քարտուղարի օգնական՝ Ն. Դավիդյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Վ. Համբարձումյանի անվ. Բյուրականի աստղադիտարանը, Ֆիզիկական հետազոտությունների, Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների, Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտները, ԻԿԴԱՆԵՏ կենտրոն միջազգային կազմակերպությունը:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 3 ակադեմիկոս, 10 թղթակից ու 22 արտասահմանյան անդամներ:

Հաշվետու տարում անցկացվել է բաժանմունքի 3 ընդհանուր ժողով, բյուրոյի 17 նիստ, բազմաթիվ ընթացիկ հարցերի քննարկման ու լուծման համար կազմակերպությունների հետ պահպանվել է մշտական կապ:

Բաժանմունքի ապրիլի 22-ի տարեկան ընդհանուր ժողովը քննարկել և հավանություն է տվել ակադեմիկոս-քարտուղար Ռ. Կոստանյանի «2024թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» հաշվետու զեկուցմանը:

Բաժանմունքի բյուրոյի նիստերում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման, ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման ծրագրերը, ասպիրանտուրայի ու գործուղումների հայտերը (5 հայտ), փորձագիտական եզրակացություն է տրվել կառավարության կառույցներից ստացված նամակներին:

Անցկացվել են «Աստղաֆիզիկա» ու «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Ֆիզիկա» ամսագրերի խմբագրական կոլեգիաների հաշվետու նիստեր, քննարկվել են կազմակերպական ու վարկանիշների բարձրացման հնարավորությունների հարցերը: ԳԱԱ նախագահության հաստատմանն է ներկայացվել «Աստղաֆիզիկա» ամսագրի գլխավոր խմբագրի թեկնածությունը: Ընտրվել է խմբագրական կոլեգիայի նոր կազմ՝ արտերկրի հեղինակավոր գիտնականների ներգրավմամբ: Ամսագրի անվան պահպանմամբ տպագրման պայմանագիր

է կնքվել Springer Nature Switzerland-ի և ԳԱԱ-ի միջև: Հաստատվել է Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտի գիտական խորհրդի նոր կազմը:

Բաժանմունքի ինստիտուտների, ԲՏԱՆ «Գեոկոսմոս» ու «Բազումք» ՓԲԸ-ների, ԳԱԱ Ներդրումային հիմնահարցերի մասնագիտական խորհրդի համատեղ նիստում քննարկվել է «Հայկական արբանյակ. անցյալը, ներկան և ապագան» ծրագիրը: Քննարկվել են 2025թ. բազային հայտերը, ծրագրերն ու բաժանմունքի կազմակերպությունների ռազմավարությունը:

Անցկացվել են 30 սեմինար (23-ը միջազգային) ու երիտասարդ գիտնականների գիտաժողով: Սեմինարներին զեկույցներով հանդես են եկել ինստիտուտների տնօրեններն ու արտասահմանյան երկրների հետ գիտական համագործակցության շրջանակում իրականացվող աշխատանքների արտասահմանյան ղեկավարները:

Դեկտեմբերին բաժանմունքի գիտական կազմակերպություններում անցկացվել են տարեկան հաշվետու ժողովներ, քննարկվել են ստացված կարևորագույն հիմնարար ու կիրառական արդյունքները, հաստատվել են գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության մասին հաշվետվությունները:

Բաժանմունքի ինստիտուտները ստացել են 3 արտոնագիր (1-ը միջազգային), 4 աշխատակից պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն, գիտաշխատողները հրատարակել են 7 մենագրություն (2-ն արտասահմանում), հրապարակել են 233 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (175-ը Scopus/WoS), 33 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (13-ն արտասահմանյան), 214 թեզիս (48-ն արտասահմանում):

Բաժանմունքը հրատարակում է «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Ֆիզիկա» (imp. fac. 0.4, 4 համար), «Աստղաֆիզիկա» (imp. fac. 0.7, 4 համար), «Ֆիզիկայի հայկական հանդես» (էլեկտրոնային, 4 համար) հանդեսները:

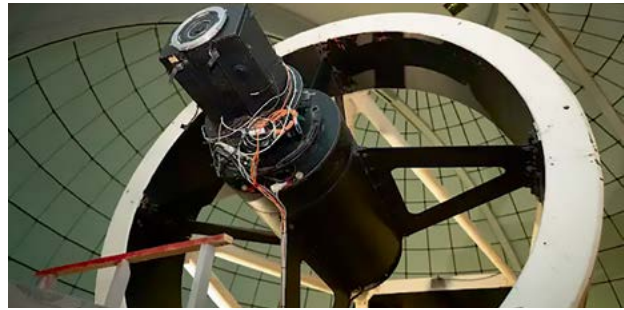

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԲՅՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆ

0213 Արագածոտնի մարզ, գ. Բյուրական
www.bao.am/index.php

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ռենտգենյան ճառագայթում ունեցող բլազարների հետազոտության ընթացքում կատարվել է նույնականացում հայտնի բլազարների կատալոգի (BZCAT) ու ռենտգենյան տարբեր արբանյակներից ստացված տվյալների միջև (ROSAT, Chandra, XMM-Newton, SWIFT, INTEGRAL): Արդյունքում ունենք 1535 նույնականացված աղբյուր, հաշվվել են դրանց բոլորի օպտիկական ու ռենտգենյան հոսքերը, բացարձակ աստղային մեծությունները, լուսատվությունները, սպեկտրային ինդեքսները: Օգտագործելով ռենտգեն-օպտիկա հոսքերի հարաբերությունները, գույն-գույն դիագրամները, ինչպես նաև մյուս ստացված տվյալները՝ ուսումնասիրվել են դրանց առանձնահատկությունները, գտնվել են դրանց միջև տարբերությունները:
- Բուցմանի կինետիկ տեսության մեթոդներով ուսումնասիրվել են մագնիսացված նեյտրոնային աստղի ներքին պատյանի էլեկտրահաղորդականության, ջերմահաղորդականության ու ջերմաէլեկտրաշարժ ուժի գործակիցները պլազմայի հեղուկ վիճակում, հաշվի է առնվել էլեկտրոնների ցրումն իոնների ու ազատ նեյտրոնների վրա: Ուսումնասիրվել է նաև աստղի արտաքին պատյանի էլեկտրահաղորդականությունը, որի մեջ

առաջին անգամ հաշվառվել է պլազմայի պոզիտրոնային բաղադրիչի ներդրումը: Ցույց է տրվել, որ պոզիտրոնների դերը կարևոր է 1 ՄԷՎ ու ավելի բարձր ջերմաստիճանների դեպքում: Հաշվվել է տաք քվարկային նյութի ջերմաէլեկտրաշարժ ուժի գործակիցն ուժեղ կապված ռեժիմում, օգտագործվել է Կուբոյի բանաձևերի մեթոդը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Շարունակվել են նոր ծրագրային փաթեթի ու դիտողական նյութի մշակման նոր մեթոդների ստեղծման աշխատանքները: Կատարելագործվել է նաև ավտոմատ կարգով (pipe line) մշակման փաթեթը, որը հնարավորություն է ընձեռում մշակել ամբողջ գիշերվա ընթացքում ստացված գիտական պատկերները՝ օգտագործելով բազմաթիվ լրացուցիչ պատկերներ (bias, flat-field, dark, etc.):
- Հայ-ռուսական համատեղ կայանում 230 դիտողական գիշերների ընթացքում ընդհանուր առմամբ կատարվել է 493 400 չափում, վերականգնվել է արհեստական արբանյակների 430 ուղեծիր:

Կազմակերպվել և անցկացվել են 3 միջազգային գիտաժողով ու 1 միջազգային դպրոց, իրականացվել են գիտական և գիտարեինկական աշխատանքներ 1 բազային, 1 տնտեսական պայմանագրային ու 6 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 2 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 3 մենագրություն, հրապարակվել է 58 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (18-ը Scopus/WoS), 10 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (8-ն արտասահմանյան), 10 թեզիս (արտասահմանում): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 5 արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների հետ:

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0204 Արագածոտնի մարզ, Աշտարակ 2
www.ipr.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ներկայացվել է մի նոր ժամանակային երկվիճակ քվանտային մոդել, որը նկարագրում է մակարդակների հատումը հաստատուն ամպլիտուդով լազերային դաշտի ազդեցության տակ գտնվող համակարգում: Վերլուծվել են լուծման ասիմպտոտներն ըստ քվադրիներ-գիաների, հաշվվել է վերջնական անցման հավանականությունն այն դեպքում, երբ համակարգը մեկնարկում է առաջին քվադրիներ-գիական վիճակից:
- Առաջին անգամ հետազոտվել է օպտիկական նանոբջջի ատոմական գոլորշու շերտերում 456 նմ երկարությամբ Cs-ի $6S1/2 \rightarrow 7P3/2$ անցումը ենթադրադրյալի ռեզոնանսների առկայությամբ: Ատոմական գոլորշու շերտի $\ell = \lambda/2 \approx 230$ նմ հաստության դեպքում գրանցվում է սպեկտրալ գծերի Դիկեի նեղացում, որն ուղեկցվում է ատոմական անցումների կարմիր հաճախային շեղմամբ, ինչը վերագրվում է ատոմ-նանոբջջի մակերևույթ փոխազդեցություններին:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Մշակվել է ցինկի օքսիդի կիսահաղորդչի վրա հիմնված դաշտային տրանզիստոր ո-տիպի ֆեռոէլեկտրական հոսարանով: Որպես հոսարան օգտագործվել է $ZnO:Li$ թաղանթ, որը ցուցաբերել է ցածր հաղորդունակությամբ ֆեռոէլեկտրական կիսահաղորդչի հատկություններ: Կատարվել են տրանզիստորների ստատիկ բնութագրերի, ինֆորմացիայի գրառման ու ընթերցման գործընթացների չափումներ:
- Կենսաբանական նմուշների պատկերման

ու հետազոտման նոր, ոչ ինվազիվ եղանակի կիրառմամբ իրականացվել է աղաջրի լուծույթում ծալքավորված ԴՆԹ մոլեկուլների գերում ու չափագրում, ինչպես նաև ավելի բարդ կառուցվածք ունեցող բակտերիաների (*Escherichia coli*) գերում, չափագրում ու նրանց շարժողականության դեկավարում:

- «Փի Էս Այ» հայկական տեխնոլոգիական ընկերության աջակցությամբ, սերտ համագործակցելով Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ու ԵՊՀ ֆիզիկայի ԳՀ ինստիտուտների հետ, իրականացվել է միաշերտ հարթ կոճով ինքնագեներատորի հիման վրա գործող «հիդրոֆոնի» նախագծում, պատրաստում, գործարկում ու դրա պարամետրերի օպտիմալացում: Նոր «հիդրոֆոնի» օգտագործումով ուսումնասիրվել է «Danio rerio» ձկան (Zebrafish) տեղաշարժն ու դրա միջոցով այդ ձկան շարժումների վարքագիծը բացահայտելու ու վերլուծելու հնարավորությունը:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 4 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալեռնական աշխատանքներ 1 բազային, 6 Կոնֆերանսական պայմանագրային ու 27 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 4 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 1 մենագրություն, հրապարակվել է 65 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (64-ը Scopus/WoS), 4 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (1-ն արտասահմանյան), 51 թեզիս (12-ն արտասահմանյան): Սրացվել է 1 արտոնագիր, պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Ձեռք են բերվել 568 161 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 2 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 1-ն արտասահմանյան գիտական/ գիտակրթական կազմակերպության:

ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՊՐՈՒԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

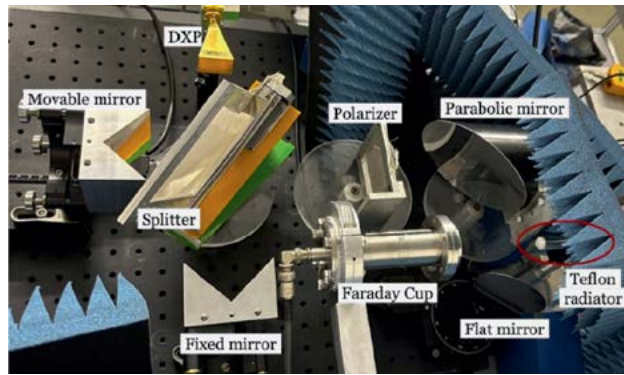
0014 Երևան, Զր.Ներսիսյան փ. 25
www.iapp.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- DESY գիտական կենտրոնի TB21 ճառագայթային գծում հետազոտվել է 800-2500ՄէՎ էներգիայով էլեկտրոնների ռեզոնանսային անցումային ճառագայթումը 10-200կէՎ էներգիաների տիրույթում 10մկմ հաստությամբ 20 ալյումինե նրբաթիթեղներից բաղկացած 2 թիրախներից, որոնք տարանջատվել են 100մկմ հաստությամբ շերտերով (մի դեպքում օդի, իսկ մյուս դեպքում տեֆլոնի): Ցույց է տրվել, որ օդով թիրախի դեպքում փորձնական արդյունքները բավարար ճշտությամբ համընկնում են տեսական գնահատականների հետ, իսկ տեֆլոնով թիրախի դեպքում ռեզոնանսային անցումային ճառագայթման էներգետիկ պիկը շեղվում է դեպի բարձր էներգիաների տիրույթ:
- Տեսականորեն հետազոտվել է դիսպերսիվ դիէլեկտրիկ նյութից պատրաստված գնդի հասարակածային հարթության մեջ պտտվող էլեկտրոնի ճառագայթումը: Ցույց է տրվել, որ կարելի է ընտրել այնպիսի դիսպերսիայի օրենք, որի դեպքում «ռեզոնանսային» ճառագայթում դիտվում է ոչ թե մեկ (ինչպես ոչ դիսպերսիվ դիէլեկտրիկ գնդի դեպքում), այլ մի քանի հարևան հարմոնիկների վրա միաժամանակ:
- Հետազոտվել են CdSe նանոթիթեղների գծային, ոչ գծային ու էքսիտոնային կլանումներն աքսիալ ու պլանար էլեկտրական դաշտերի առկայությամբ: Հաշվարկվել են գծային, ոչ գծային ու էքսիտոնային կլանման գործակիցները, որոշվել են համապատասխան անցումների ռեզոնանսային հաճախությունները:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Մշակվել է օպտիմալ տեխնոլոգիա, որը հնարավորություն է տալիս ստանալ ամոնիումի պերքլորատի միջին (50-160 մկմ) ու խոշոր (160-315 մկմ) չափերի գնդաձև բյուրեղներ: Վերջիններս կարող են կիրառվել որպես հիմ-

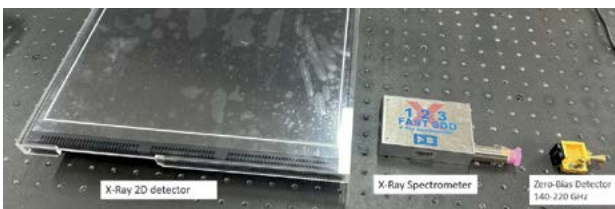
նական բաղադրամաս խառնուրդային պինդ հրթիռային վառելիքի արտադրության համար:

- Մշակվել և պատրաստվել է սարք, որը հնարավորություն է տալիս իրականացնել ռենտգենյան դիֆրակցիոն պատկերի գծային խոշորացում:
- Մշակվել է ռենտգենյան սպեկտրամետրի նոր տիպ, որն ունի բարձր լուծաչափ և կարող է օգտագործվել ռենտգենյան սպեկտրաչափական հետազոտություններում, մասնավորապես իրականացնել նյութերի բնութագրական ռենտգենյան սպեկտրների հստակ տարալուծում ու բացահայտում:
- Մշակվել և պատրաստվել է ԳՀց-ՏՀց հաճախային տիրույթի ճառագայթման սպեկտրալ վերլուծություն իրականացնող ինտերֆերոմետր:
- Մշակվել և հավաքվել է ռենտգենյան նոր միկրոտոմոգրաֆ, որը հնարավորություն է տալիս ստանալ նյութերի եռաչափ անհամասեռությունները մինչև 4-5 մկմ լուծողությամբ:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 4 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտափոխակական աշխատանքներ 1 բազային, 2 տնտեսական պայմանագրային ու 16 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 1 միջազգային թեմատիկ ծրագրով), հրապարակվել է 4 մենագրություն ու ժողովածու (1-ն արտասահմանում), հրապարակվել է 67 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (61-ը Scopus/WoS), 1 հոդված գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, 146 թեզիս (21-ն արտասահմանում): Ստացվել է 2 արտոնագիր, պաշտպանվել է 2 թեկնածուական արժեախոսություն:

Ձեռք են բերվել 106 245 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 3 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 2-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի:

ՈԱԴԻՈՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԷԼԵԿՏՐՈՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0204 Աշտարակ, Ալիխանյան եղբ. 1
www.irphe.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Դիտարկվել է սալիկների շարքը հատող լիցքավորված մասնիկի ճառագայթումն օպտիկական տիրույթում: Պարբերական ֆոտոնային բյուրեղի որոշակի տեսակի դեպքում Բրյուստերի անկյան տակ ճառագայթման ինտենսիվության դիտարկումը ցուցաբերում է ռելյատիվիստական մասնիկների անցումային ճառագայթման ուժեղ էներգետիկ կախվածություն:
- Ցույց է տրվել, որ Ցերնիկեի համակարգի դասական/քվանտային մեխանիկական մեկնաբանությունը հաստատում է դրա համարժեքությունը սֆերայի կամ պսևդոսֆերայի վրա գտնվող Հիգսի օսցիլատորի հետ:
- Առաջարկվել է երկչափ գերկոնֆորմ մեխանիկայի պարզ մոդել «սպին-ուղեծիր» փոխադրեցության անդամով: Ցույց է տրվել, որ մոդելի սիմետրիան վերաճվում է սկզբնական ազատ մասնիկի՝ Գալիլեյան սիմետրիայի:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Պատրաստվել են L և S հաճախականային տիրույթների ցածր աղմկային հզոր ուժեղարարների ու գեներատորների լաբորատոր նմուշները: Դրանց օգտագործմամբ կատարվել են փորձեր ջրի ու գլիցերինի ԳԲՀ ալիքների փոխադրեցությամբ գոլորշիացման ժամա-

նակի նվազեցման նպատակով:

- Ապակե ու պոլիմիդային ճկուն տակդիրների վրա լազերային փոշեցմամբ նստեցվել են մի քանի ատոմական շերտեր պարունակող 2D-WS2 բյուրեղներ: Արգելված գոտու լայնությունը փոխվել է 1.4 էՎ-ից 2.1 էՎ, ինչը հնարավորություն է տալիս ստեղծել ճկուն, լայնաշերտ ֆոտոդիոդներ սպեկտրի տեսանելի ու UV տիրույթներում:
- Հետազոտվել է ռադիալ բևեռացմամբ գերլայնաշերտ (2-40) ԳՀց կոնաձև ռուպոր անտենա: Անդրադարձման գործակցի արժեքը հաճախությունների (2-40) ԳՀց տիրույթում չի գերազանցել 0.1, իսկ ուղղվածության դիագրամի լայնությունը 10 ԳՀց շրջակայքում կազմել է մոտ 15%:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձնական աշխատանքներ 1 բազային, 8 տնտեսական պայմանագրային ու 2 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 1 մենագրություն (արտասահմանում), հրապարակվել է 29 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (18-ը Scopus/WoS), 18 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (4-ն արտասահմանյան), 7 թեզիս (5-ն արտասահմանում): Սրացվել է 1 արտոնագիր, պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 990 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել է համագործակցության 1 պայմանագիր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող տնտեսության մասնավոր հատվածի հետ:

ԻԿՐԱՆԵՏ ԿԵՆՏՐՈՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

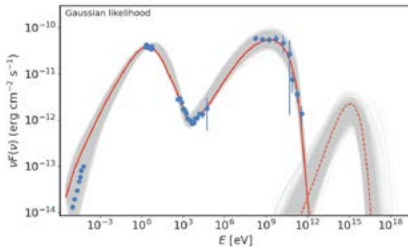
📍 0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24ա

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

■ Բլազարների հադրոնային ու լեպտոհադրոնային ճառագայթման մոդելավորման համար մշակվել է կոնվոլյուցիոն նեյրոնային ցանցերի (CNN) վրա հիմնված մեթոդ: Ցանցն ուսուցանվել է SOPRANO թվային կորդի սիմուլյացիոն տվյալների վրա՝ ընդգրկելով ճառագայթող էլեկտրոնների ու պրոտոնների պարամետրերի լայն միջակայք, ինչպես նաև դրանց էներգիայի կորստի հիմնական մեխանիզմները: Արդյունքում ստացված ցանցը հնարավորություն է տալիս զգալիորեն արագ ու բարձր ճշգրտությամբ վերարտադրել բլազարների էլեկտրամագնիսական ու նեյտրինային ճառագայթման սպեկտրները: Մեթոդի կիրառելիությունն ու հուսալիությունը փորձարկվել են TXS 0506+056 և PKS 0735+178 բլազարների սպեկտրալ էներգիայի բաշխումների (SED) մոդելավորման միջոցով:

■ ՕJ 287 բլազարի համար իրականացվել է 15 տարվա բազմաալիքային տվյալների մոդելավորում՝ օգտագործելով 739 քվադր-միասնականայն տվյալներով սպեկտրալ էներգիայի բաշխումներ (SED) նեյրոնային ցանցերի վրա հիմնված լեպտոնային մոդելի կիրառմամբ: Սա հնարավորություն է տվել հետևել հիմնական ֆիզիկական պարամետրերի՝ մագնիսական դաշտի (B), Դոպլերյան գործակցի (δ) ու էլեկտրոնների բաշխման ժամանակային էվոլյուցիային, ինչպես նաև նույնականացնել ճառագայթման տարբեր վիճակներ՝ կապված շիթի դինամիկայի ու մասնիկների արագացման պրոցեսների հետ:

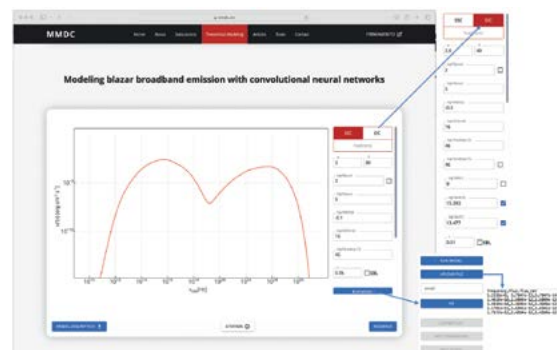
■ Մոդելավորվել են 3C 279 բլազարի շուրջ 14 տարվա բազմաալիքային տվյալները մեկ-տիրույթից լեպտոնային մոդելի շրջանակում: Մոդելավորումը ցույց է տվել, որ γ-տիրույթում գրանցված բռնկումները հիմնականում պայմանավորված են Դոպլերյան գործակցի ու էլեկտրոնների բաշխման փոփոխություններով: Ցույց է տրվել, որ սովորական դեպքերում

ճառագայթման տիրույթը գտնվում է լայն գծերով տիրույթից (BLR) դուրս, մինչդեռ առավել պայծառ γ-բռնկումների դեպքում այն տեղակայված է BLR-ի սահմանին ավելի մոտ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

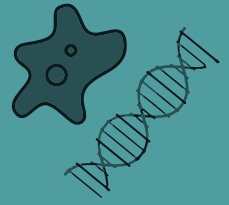
■ Markarian Multiwavelength Data Center-ը (MMDC) բլազարների բազմաալիքային ու բազմամեսնջերային տվյալների ստացման, վիզուալիզացիայի ու տեսական մոդելավորման համապարփակ հարթակ է: Համակարգում ինտեգրվել են ավելի քան 80 կատալոգի արխիվային, ինչպես նաև ASAS-SN, ZTF և Pan-STARRS օպտիկական դիտումների և Swift-UVOT, Swift-XRT, NuSTAR ու Fermi-LAT դիտակներով ստացված նոր մշակված տվյալներ: Տվյալների բազայի հետագա զարգացման շրջանակում առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվել ստացված սպեկտրալ էներգիայի բաշխումների (SED) մոդելավորմանն ու դրանց ֆիզիկական մեկնաբանությանը: MMDC-ն ապահովում է ամբողջ էլեկտրամագնիսական սպեկտրում գրանցված սպեկտրալ էներգիայի բաշխումների (SED) կառուցումն ու դրանց տեսական մոդելավորումը մեքենայական ուսուցման վրա հիմնված լեպտոնային ու լեպտո-հադրոնային մոդելների շրջանակում: Տվյալների բազան ակտիվորեն օգտագործվում է 51 երկրի հետազոտողների կողմից, ինչը վկայում է դրա լայն միջազգային կիրառման մասին: Տվյալների լայն ընդգրկման ու արագ, ֆիզիկապես հիմնավորված մոդելավորման հնարավորությունների համադրումը մեկ միասնական միջավայրում MMDC-ին դարձնում է արդյունավետ գործիք բլազարների փոփոխականության, ճառագայթման մեխանիզմների ու բազմաալիքային կորելյացիաների մանրամասն ուսումնասիրության համար:

Հրապարակվել է 14 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (Scopus/WoS):

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ թղթակից անդամ Ռ. Հարությունյան
Ակադեմիկոս-քարտուղարի օգնական՝ Ա. Մինասյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների, «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական, Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնները, Ա.Թախտաջանի անվ. բուսաբանության, Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի, Գ.Դավթյանի անվ. հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների, Մոլեկուլային կենսաբանության, Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտները:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 6 ակադեմիկոս, 7 թղթակից ու 27 արտասահմանյան անդամներ, 12 պատվավոր դոկտոր:

Հաշվետու տարում անցկացվել է բաժանմունքի 1 ընդհանուր ժողով, բյուրոյի 22 նիստ ու աշխատանքային խորհրդակցություն, գիտական կազմակերպությունների 8 հաշվետու ժողով:

Բյուրոյի 22 նիստերում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2025թ. աշխատանքային պլանը, բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների 2024թ. բազային ֆինանսավորման, պետական նպատակային ծրագրերի մասին հաշվետվությունները, 2025-26 ուստարվա ասպիրանտուրայի ու դոկտորանտուրայի ընդունելության հարցերը, ԳՀԿ-ների՝ անհրաժեշտ սարքավորումների ձեռքբերման հայտերը, ԳԱԱ համակարգի գիտական գործուղումների ֆինանսավորման դիմումները: Բյուրոյի նիստում քննարկվել է Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտի տնօրենի թափուր պաշտոնի համար առաջադրված թեկնածությունը, որը ներկայացվել է ԳԱԱ նախագահության հաստատմանը: Ինստիտուտի տնօրեն է ընտրվել կ.գ.թ. Ա.Անտոնյանը:

Բաժանմունքն անցկացրել է «Կենսաբազմազանության և կենսանվտանգության պրոբլեմային խորհրդի» 1 նիստ, քննարկվել են կենսաբազմազանության պահպանման խնդիրները շինարարության ու հանքարդյունաբերության մարտահրավերների պայմաններում:

ԳԱԱ մրցութային հանձնաժողովի նիստերում քննարկումների արդյունքում բաժանմունքի ինստիտուտներին ու կենտրոններին տրամադրվել է ֆինանսավորում անհրաժեշտ սարքերի ձեռքբերման համար:

Բաժանմունքի բյուրոն հաստատել է 16 աշխատակցի գիտական գործուղումների ֆինանսավորման հայտերը:

Բաժանմունքի ԳՀԿ-ներն անցկացրել են հանրապետական ու միջազգային 36 միջոցառում, որոնց մասնակցել է 2049 մարդ (405-ն արտերկրից), հրապարակել են 352 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (300-ը Scopus), 24 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (21-ն արտասահմանյան), 179 թեզիս (120-ն արտասահմանում), հրատարակվել է 7 մենագրություն (արտասահմանում), 4 ուսումնական ձեռնարկ: Ստացվել է 2 արտոնագիր, պաշտպանվել են 1 դոկտորական ու 10 թեկնածուական ատենախոսություններ, որոնցից 5-ը բաժանմունքի 4 մասնագիտական խորհուրդներում:

Բաժանմունքի ԳՀԿ-ներում միջազգային ֆինանսավորմամբ իրականացվել է 32 դրամաշնորհային ծրագիր:

Բաժանմունքի ԳՀԿ-ներն իրենց արդյունքները ներկայացրել են «Գիտության շաբաթ» գիտական փառատոնի տաղավարներում:

ԷԿՈԼՈԳԱՆՈՍՖԵՐԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

0025 Երևան, Արշակունյաց փ. 68
www.cens.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Արագած լեռնազանգվածում իրականացված ռադիոէկոլոգիական բազմամյա հետազոտությունների արդյունքները վկայում են, որ հողերը բնական ռադիոնուկլիդների (Ra-226, Th-232, K-40) առումով ֆոնային են՝ հաշվի առնելով ռադիոնուկլիդների ակտիվության համաչափ աճը հողի վերին շերտից խորքային շերտեր, բոլոր ռադիոնուկլիդների երկրակուտակման գործակցի ցածր արժեքներն ու Th/Ra հարաբերությունը: Արագածի հողերից մարդու՝ ռադիոնուկլիդներով պայմանավորված չափաբաժնի ու քաղցկեղածին ռիսկի ձևավորման մեջ ամենամեծ մասնաբաժինն ունի Th-232-ը, բիոտայի համար՝ Ra-226-ը: Արագածից սկիզբ առնող գետերի հատակային նստվածքներում բնական ռադիոնուկլիդների բարձր ակտիվություն է արձանագրվել գետերի բարձրադիր արագահոս ու համեմատաբար ցածր ակտիվություն՝ ցածրադիր տարածքներում:
- Ամփոփվել են Սևանա լճի էկոլոգիական որոշ ձևաբանական, ֆիզիկական ու կենսաբանական առանձնահատկությունների հեռազննման օպտիկական ցուցիչների արբանյակային հեռազննմամբ գնահատման մեթոդական մոտեցումների մշակման աշխատանքները: Մշակված մեթոդական մոտեցումների շնորհիվ արբանյակային հեռազննումը ներառվել է Սևանա լճի նոր համապարփակ մշտադիտարկման պետական համակարգում որպես պարտադիր բաղադրիչ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Գյուղատնտեսական հողերի բազմամյա ռադիոէկոլոգիական հետազոտությունների վերլուծության ու ամփոփման հիման վրա գնահատվել են որոշ տարածքների հողերում բնական ռադիոնուկլիդների հիմնագծային ակտիվությունները:
- ՀՀ-ում արտադրված մսի (տավարի, գառան, խոզի, հավի), կաթի ու մեղրի որոշ նմուշներում տեստրացիկլինի մնացորդային քանակ-

ներով պայմանավորված սննդակարգային ռիսկեր չեն բացահայտվել: Հայկական բազմաձևային մեղրում Cu, Mo, Pb, As-ի քրոնիկ ռիսկը բացակայում է:

- Հարցումների արդյունքներով՝ Երևանի չափահասների 27.4%-ն աղ է ավելացնում պատրաստի սննդին: Սպառողների 25.3%-ի շաքարի ընդունումը գերազանցում է Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության առաջարկած 50 գ/օրը:
- Հեռազննման տվյալների հիման վրա Երևանի արևելյան՝ 275 հա տարածքում անօդաչու թռչող սարքի օպտիկական պատկերների մեքենայական ուսուցման մոդելներով իրականացվել է շինությունների ու չտարբերակված անվերահսկելի աղբի քարտեզագրում, կառուցված ռելիեֆի ու մակերևույթի 3D մոդելների հիման վրա՝ աղբի ու շինությունների մակերեսների ու ծավալների հաշվարկ:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձարկական աշխատանքներ 1 նպատակային, 1 բազային, 5 տնտեսական պայմանագրային ու 9 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 1 միջազգային թեմատիկ ծրագրով), իրապարակվել է 24 հողված գրախոսվող ամսագրերում (17-ը Scopus), 5 հողված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան), 14 թեզի (արտասահմանում): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական արժեքախոսություն:

Ձեռք են բերվել 64 293 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 7 կազմակերպությունների հետ՝ 2-ը բուհերի, 5-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

Ա. ԹԱԽՏԱՋՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԲՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0063 Երևան, Ավան, Աճառյան փ. 1
www.botany.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հայտնաբերվել են բրածո օրգանիզմների Օլիգոցենի ու Միոցենի դարաշրջանների մեկական տեղավայրեր: Առաջին անգամ հայտնաբերվել են *Botryococcus*, *Pediastrum*, *Spirogyra*, *Cosmarium*, *Mougeotia*, *Cymbella*, *Eunotia*, *Epithemia*, *Ulnaria*, *Gomphonema*, *Neidium*, *Pinnularia*, *Cocconeis* ցեղերի բրածո ջրիմուռներ, *Gloeotrichia* ցեղի ցիանոբակտերիա:
- Արագած լեռնազանգվածի տարածքում հայտնաբերվել է մամուռների 13 նոր տեսակ:
- Հայաստանի համար առաջին անգամ իրականացվել է *I. sisianica* տեսակի պալինոմորֆոլոգիական հետազոտություն:
- Հայաստանի ֆլորայի *Zingeria* ցեղի (*Poaceae*) ներկայացուցիչների կարիոլոգիական ու մոլեկուլային-գենետիկական հետազոտությունների արդյունքում հայտնաբերվել են տարբեր պոլիդայնության մակարդակներ:
- Իրականացվել է Հայաստանի ֆլորայի *Pyrus* L. ցեղի *Pyrus* սեկցիայի տաքսոնոմիական ուսումնասիրություն: Հաստատվել են 10 տեսակ ու 1 տարատեսակ:
- Պարզվել է, որ Հայաստանի ֆլորան ներկայացված է անոթավոր բույսերի 139 էնդեմիկ բուսատեսակներով ու ենթատեսակներով:
- Հայաստանի տարածքում բացահայտվել է սնկերի 3 նոր տեսակ՝ *Onygena equina*,

Բույսերի չորանոց

Panaeolus plantaginiformis, *Tuber* aff. *Iranicum*, վերագտնվել է *Battarrea phalloides* հազվագյուտ տեսակը:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձարարական աշխատանքներ 1 բազային, 5 տնտեսական պայմանագրային ու 17 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 5 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 44 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (41-ը *Scopus*), 6 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան), 8 թեզիս (6-ն արտասահմանում):

Ձեռք են բերվել 47 695 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 11 կազմակերպությունների հետ՝ 6-ը բույսերի, 2-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 3-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՂՐՈՒԿՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

0014 Երևան, Պ. Սևակի փ. 7
www.sczhe.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հայտնաբերվել է դեռևս չնկարագրված միջատների 14 նոր տեսակ՝ 11 բզեզների (Coleoptera), 1 աղդաթարարների (Mantodea), 2 թեփուկաթևների (Lepidoptera), ինչպես նաև Հայաստանի ֆաունայի 93 նոր տեսակ՝ 6 բզեզների, 40 երկթևների (Diptera), 4 տրիպսների (Thysanoptera), 2 թեփուկաթևների, 8 ցամաքային թարդիգրադաների (Tardigrada), 30 սարդերի (Aranei), 3 կեղծկարիճների (Pseudoscorpiones):
- Գանգաբանական հետազոտության արդյունքները վկայում են սուբֆոսիլ շների և սուբֆոսիլ ու ժամանակակից գայլերի միջև առկա գանգաբանական հստակ տարբերությունների, ինչպես նաև Մեծ Սեպասար սրբավայրից հայտնաբերված սուբֆոսիլ գայլերի զգալիորեն ավելի մեծ չափերի մասին:
- Առաջին անգամ Հայաստանում ուսումնասիրվել են թռչունների մեյոզի առանձնահատկությունները՝ Phylloscopus ցեղի 3 տեսակի մոտ գենոմի մի մասի էլիմինացիայի գործընթացը: Հետազոտվել են սաղմնային գծով սահմանափակ քրոմոսոմների (germline-restricted chromosomes) բնութագրերը, որոնք հեռացվում են սոմատիկ բջիջներից, սակայն պահպանվում են սաղմնային բջիջներում:
- Թավաթևների ֆաունայում գրանցվել է դեռևս չնկարագրված 1 նոր տեսակ:
- Սևանա լճում առաջին անգամ գրանցվել են Shadinia ցեղի ներկայացուցիչներ, որոնք հանդիպում են ավազային, խճաքարային, քարային ու տիղմային խառը սուբստրատներում, մակրոֆիտային ու մամուռային կենսատուպերում:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Շարունակվել են կենսառեսուրսների (ֆիտոպլանկտոն, զոոպլանկտոն, մակրոզոոբենթոս, մակրոֆիտ, խեցգետին, ձուկ) գնահատման աշխատանքները:
- Սիգի արդյունագործական պաշարն առ 10.2025թ. գնահատվել է 1373.9 տ: Հաշվի առնելով պոպուլյացիայի համալրման առկա խնդիրներն ու արդյունագործական էական ճնշումը՝ 2026 թ. սիգի որսի քվոտան առաջարկվել է սահմանել արդյունագործական

պաշարի 40 %-ի չափով՝ մոտ 550 տ, իսկ որսը թույլատրել փետրվարի 1-ից:

- Կովկասի բնության հիմնադրամի (CNF) հետ կնքված պայմանագրի շրջանակում իրականացվել են Հայաստանի բնության հատուկ պահպանվող տարածքների միջատների մոնիթորինգային աշխատանքներ, հավաքվել է նյութ 9 պահպանվող տարածքներից:
- Մշակվել է գետային էկոհամակարգերի մասնակցային մշտադիտարկման համար նախատեսված քաղաքացու գիտության հավելված:
- Իրականացվել են Toxoplasma gondii-ի բազմաէպիտոպային քիմերային սպիտակուցի լաբորատոր սինթեզ, դրա իմունոգենության գնահատում BALB/c մկներում, ինչպես նաև տեղական բույսերի էքստրակտների հակատոքսոպլազմային ակտիվության in vitro ուսումնասիրություններ:
- Մշակվել է կենդանիների վերարտադրողական բջիջների՝ սպերմատոցիտների ու ձվաբջիջների սառեցման մեթոդ՝ առանց գերցածր ջերմաստիճանների կիրառման:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտադեմոնստրացիոն աշխատանքներ 1 բազային, 15 տնտեսական պայմանագրային ու 52 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 5 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 6 մենագրություն ու ժողովածու (արտասահմանում), 3 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրապարակվել է 77 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (70-ը Scopus), 5 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան), 49 թեզիս (4-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 99 000 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 14 կազմակերպությունների հետ՝ 10-ը բուհերի, 1-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 3-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

«ՀԱՅԿԵՆՍԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ» ԳԻՏԱԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

0056 Երևան, Գյուլբյանի փ. 14
www.armbiotech.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Մարդու աղիքային միկրոբիոտային բնորոշ *Bifidobacterium longum* ssp. *longum* պրոբիոտիկ շտամի հիման վրա մշակվել է բիֆիդո- ու կաթնաթթվային բակտերիաների կոնսորցիում՝ նախատեսված «Bifinarin» կենսաբանորեն ակտիվ հավելանյութի ստեղծման համար:
- Ստացվել է *B.subtilis* RIK1285_amy1974 ռեկոմբինանտ շտամը, որն օպտիմալ պայմաններում արտադրում է մոտ 2000 միավոր/մլ α -ամիլազ: Մշակվել են ֆերմենտի մաքրման ու պահպանման մեթոդներ:
- Կենսառեակտորում *Phaffia rhodozyma* MAS8 շտամն օպտիմալացված պայմաններում (28°C, pH4.5, 120ժ, գարեջրի ֆիլտրված թափոն) ապահովել է աստաքսանտինի 4.5 գ/լ ելք: Մշակվել են դրա անջատման, իդենտիֆիկացման, քրոմատոգրաֆիկ ու սպեկտրալ բնութագրման մեթոդներ:
- Նոյնականացվել են *Clostridium histolyticum* կոլագենազի նոր արգելակիչներ, որոնք ազդում են սերինային պրոտեազների ակտիվության վրա:
- *Brevibacterium flavum* C18 կայուն շտամի կիրառմամբ ուսումնասիրվել է L-տրիպտոֆանի սինթեզը, որի առավելագույն մակարդակը հասել է 8.0 գ/լ (15% սախարոզ, 5% $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$, 96ժ):
- Բացահայտվել են օսմոկայուն բակտերիալ շտամներ մինչև 40 մկգ/մլ ազոտֆիքսման ու 20 մկգ/մլ աուքսին սինթեզի ունակությամբ, որոնք 6 ամիս պահպանում են բարձր կենսունակություն:
- Մշակվել և վալիդացվել է քլորոֆանական պետտիդիդների որակական ու քանակական որոշման գազային քրոմատոգրաֆիկ մեթոդ տարբեր մատրիցներում:
- Յույց է տրվել *Lactobacillus* և *Enterococcus* շտամների համատեղ կուլտիվացման ընթացքում մետաբոտիկների փոխազդեցությունը, որը կարող է նվազեցնել հակամանրէային ակտիվությունը մինչև 30-90%:
- Նոյնականացվել են բարձր պրոտեոլիտիկ ակտիվությամբ կաթնաթթվային բակտերիաներ, որոնց հիման վրա ստացված ֆերմենտացված կաթնամթերքները կարող են կիրառվել որպես մեկնարկային կուլտուրաներ:
- Ուսումնասիրվել է *Nostoc* PCC 7413 և 8109 շտամների Cu^{2+} և Ni^{2+} սորբցիան առավել

International Conference

բարձր տոլերանտությամբ ու կայունությամբ PCC 7413 շտամում:

- Ուսումնասիրվել է *Sulfobacillus thermosulfidoxidans* 41 շտամի NaCl-ին ադապտացումը, որը 5-8 անգամ բարձրացրել է խալկոպիրիտից պղնձի կորզումը:
- Մշակվել են ուլտրաձայնային մեթոդներ բուսական հումքից կենսաբանորեն ակտիվ միացություններով հարուստ ոգեթուրմեր ստանալու համար:
- Սինթեզվել են նոր ոչ սպիտակուցային ամինաթթուներ, դրանց հիման վրա՝ կենսաբանական ու դեղաբանական պոտենցիալ ունեցող պեպտիդներ Մաննիխի ու Սուզուկիի ռեակցիաների կիրառմամբ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Մշակվել են Տեխնիկական պայմաններ և գրանցվել է համապատասխանության հայտարարագիր կաթնաթթվային բակտերիաների շտամների հիման վրա «Բիոարգին» փոշենման կաթնաթթվային մթերքի արտադրության համար:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտադրժնական աշխատանքներ 1 բազային, 12 տնտեսական պայմանագրային ու 30 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 3 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 1 մենագրություն (արտասահմանում), հրապարակվել է 76 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (68-ը *Scopus*), 35 թեզիս (29-ն արտասահմանում): Սրացվել է 1 արտոնագիր, պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արեւմտաօտարություն:

Ձեռք են բերվել 47 376 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 4 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 3-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

Գ.ԴԱՎԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՀԻԴՐՈՊՈՆԻԿԱՅԻ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0082 Երևան, Նորագյուղ 108

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Առաջին անգամ հիդրոպոնիկ և հողային մշակույթ ու ակվապոնիկա է ներմուծվել վայրի ուտելի բույս ալիքաձև ավելուկը (*Rumex crispus* L.): Պարզվել է, որ հիդրոպոնիկայում 1մ²-ից կարելի է ստանալ թարմ ավելուկի մինչև 27.4 կգ բերք, որը գերազանցել է հողային մշակույթին 6.0, ակվապոնիկային՝ 3.8 անգամ: Մեկ վեգետացիայի ընթացքում յուրաքանչյուր հիդրոպոնիկ բույս ձևավորել է 410 տերև, որը գերազանցել է հողային ու ակվապոնիկ բույսերին համապատասխանաբար 3.4 և 1.8 անգամ: Հիդրոպոնիկ բույսերն էքստրակտիվ նյութերի, ընդհանուր ֆենոլների ու հում պրոտեինի պարունակությամբ գերազանցել են հողային ու ակվապոնիկ բույսերին 1.1 - 1.3 անգամ, սակայն ֆլավոնոիդների ու դաբաղանյութերի պարունակությամբ զիջել են վերջիններիս համապատասխանաբար 1.3 և 1.3-1.4 անգամ:
- In vitro մշակույթում 0.5 ՄՍ սննդամիջավայրում 40 գ/լ սախարոզի ու 3 մգ/լ բենզիլամինոպուրինի խտությունը նպաստել է մշակովի զաֆրանի (*Crocus sativus* L.) միջինում 389 մգ քաշով միկրոպալարաստիսուլների զարգացմանը: Ֆիտոտրոնային կլիմայական խցիկի պայմաններում մշակովի զաֆրանի ծաղիկների առավելագույն քանակ՝ 3-4 ծաղիկ/բույս ու վարսանդների օդաչոր բերք 8-9.5 մգ/բույս, ստացվել է GA3 60 մլ/լ խտությամբ մշակված պալարաստիսուլներից:

Կարալայայի աշնանային տնկիները կաթիլային հիդրոպոնիկայում

Տարբեր սննդային բույսեր NFT հիդրոպոնիկայում

Զաֆրանի բույսերը ֆիտոտրոնային խցիկում

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ստանդարտացման ու չափագիտության ազգային մարմին ՓԲԸ-ը գրանցել է «Յուղատու մորինգայի տերևներ (*Moringa oleifera* Lam.), կենսաբանական ակտիվ հավելում» տեխնիկական պայմանագրեր:
- Առաջին անգամ հիդրոպոնիկ մշակույթ են ներմուծվել վայրի ուտելի բույսեր գանգուր ավելուկն ու արևելյան մանդակը:
- Իրականացվել է ալիքաձև խավրծիլի փոքրամասշտաբ փորձարկում բացօթյա հիդրոպոնիկայում:
- Իրացվել են գիտափորձերի արդյունքում արտադրված 600 հատից ավել տարբեր ծառաթփերի (սոսի, կաղնի, սոֆորա, գիհի, կենսածառ, սրնգենի, կատալպա, մետաքսածառ, հուդայածառ, հացենի և այլն) տնկիներ մոտ 1.1 մլն դրամ գումարով: Բարեգործական նպատակներով 2 հիմնանորոգված դպրոցի տրամադրվել է սոֆորայի շուրջ 40 տնկի:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձային աշխատանքներ 1 բազային, 21 տնկարանական պայմանագրային ու 1 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 1 միջազգային թեմատիկ ծրագրով), հրապարակվել է 17 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (16-ը *Scopus*), 11 թեզիս (արտասահմանում):

Ձեռք են բերվել 5 110 600 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 3 կազմակերպությունների հետ՝ 2-ը բույսերի, 1-ը պետական կառույցի:

ՄՈԼԵԿՈՒԼԱՅԻՆ ԿԵՆՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0014 Երևան, Հասարակական փ. 7
www.imb.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Առաջին անգամ Հայաստանում իրականացվել է խաղողի վնասատու ֆիլոքսերայի գենոտիպավորում ու վարակված տարածքների մշտադիտարկում: Հավաքագրվել և սեքվենավորվել է ավելի քան 100 նոր գենոտիպ:
- *Pseudomonas aeruginosa* կլինիկական իզոլյատների ֆիլոգենոմային վերլուծության արդյունքում հաստատվել է բազմադեղակայուն *P. aeruginosa* իզոլյատների գենետիկական գծերի բազմազանությունը՝ ST389, ST483 և ST1203: Ստացված արդյունքները վկայում են տարածաշրջանում միջազգային բարձր ռիսկի ST389 և ST654 կլոններին պատկանող *P. aeruginosa* շտամների ներթափանցման աճի մասին: Բացահայտվել է XDR (extensively drug-resistant) *A. baumannii* իզոլյատների գենետիկական պատկանելությունն աշխարհում բազմադեղակայունության տարածման հետ կապակցված միջազգային IC2 կլոնի (International Clone 2) գենետիկական գծերին:
- Գլիոմաներում թելոմերների պահպանման մեխանիզմների (TMM) համակողմանի վերլուծությունը բացահայտել է, որ կարճ ու երկար թելոմերներով քաղցկեղների խմբերում TMM ուղիների ակտիվությունն էականորեն տարբերվում է՝ պայմանավորված TERT, RAD51 գենների ակտիվությամբ ու ATRX և IDH մուտացիաներով, ինչը մատնանշում է գենետիկական ենթատիպերին համապատասխան թերապևտիկ ռազմավարությունների ընտրության կարևորությունը:
- Գլիոբլաստոմայի 3D մոդելների վրա ցույց է տրվել, որ գերկարճ իմպուլսային էլեկտրոնային փնջով ճառագայթումն ունի ակնհայտ առավելություններ ավանդական ռենտգենյան թերապիայի համեմատ, մասնավորապես ուռուցքային սֆերոիդների հիպոքսիկ, ռադիո-ռեզիստենտ առանցքը թափանցելու ու վնասելու ունակության շնորհիվ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Մշակվել է PocketMaster ճկուն, ավտոմատացված ու բազմաֆունկցիոնալ գործիք, որը նախատեսված է սպիտակուցի փոխադրող հատվածների համեմատման, վերլուծության, կլաստերիզացման ու կառուցվածքային մեկ-

նաբանման համար: PocketMaster-ը կարող է ծառայել որպես արժեքավոր գործիք դեղերի մշակման վաղ փուլերում, որտեղ պահանջվում է սպիտակուցային կառուցվածքների մանրակրկիտ ու ճշգրիտ գնահատում:

- Մշակվել է միկրոբիոմների մետավերլուծության tsantsR ծրագրային փաթեթ, որը տրված մետագենոմիկական տվյալների բազայի հիման վրա կառուցում է բակտերիալ կազմն արտահայտող ցանց: Ծրագրային փաթեթը կլաստերավորում է ցանցի հանգույցները և կանխատեսում դրանց ֆունկցիոնալ ներուժը՝ օգտագործելով KEGG (Kyoto Encyclopedia of Genes and Genomes) անոտացիաներ ու հիվանդությունների հետ կապը:
- Քաղցկեղածին ակտիվության հետ ասոցացված տոքսիկոֆորների ու դրանց մոլեկուլային առաջնային ազդեցության տվյալների հիման վրա կառուցվել են անբարենպաստ արդյունքի ուղիների (Adverse Outcome Pathways, AOP) ներդրումային ցանցեր, որոնց ճշգրտությունը հասնում է 0.935 ROC-AUC:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 5 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտարեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային, 20 տնտեսական պայմանագրային ու 39 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 3 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 42 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (41-ը Scopus), 3 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (1-ն արտասահմանյան), 11 թեզիս (5-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 4 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Ձեռք են բերվել 87 160 900 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 3 կազմակերպությունների հետ՝ 2-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 1-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպության:

Լ.ՕՐԲԵԼՈՒ ԱՆՎ. ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0028 Երևան, Օրբելի եղբ. փ. 22
www.physiol.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ատոմային-ուժային մանրադիտման մեթոդով հետազոտվել են մարդու արյան 4 տարբեր խմբերի էրիթրոցիտների թաղանթի պլաստիկ վերափոխումները գյուրգայի թույնի ազդեցության ժամանակ, հաշվարկվել են ուժային չափորոշիչները:
- Որպես ակոհոլի նեյրոտոքսիկ ազդեցության դեղաբանական շտկման միջոցներ օգտագործվել են պեպտիդային բաղադրիչով լյարդապաշտպան մոլիբդանն ու սեմաքսը՝ որպես ստուգիչ:
- Իրականացվել են մարդու տարբեր հուզական վիճակների ֆիզիոլոգիական կորելյատների բացահայտման ուսումնասիրություններ՝ հիմնված բազմամոդալ ֆիզիոլոգիական ցուցանիշների վերլուծության վրա:
- Ուսումնասիրվել է ինսուլինով հրահրված կրկնվող հիպոգլիկեմիայի ազդեցությունը՝ առնետների գլխուղեղի տարբեր բաժինների հարմարվողական հնարավորությունների վերաբերյալ բնականոն պայմաններում ու մեղրախոտի կիրառմամբ:
- Էլեկտրական ակտիվության միաժամանակյա գրանցմամբ առաջին անգամ ուսումնասիրվել են ոչ հղի առնետների միոմետրիումի տարբեր շրջանների ինտեգրատիվ պեյսմեկերային ակտիվության առանձնահատկությունները:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Իրականացվել է ինստիտուտում ստացված հակաթույնի նախատիպի փորձարկումը շների՝ գյուրգայի խայթոցի 17 դեպքի համար նախալինիկական հետազոտությունների շրջանակում. 15-ի դեպքում կենդանիների առողջական վիճակը լիովին վերականգնվել է:
- Նախագծվել և հավաքվել է կրելի սարքի նախատիպ, որը ներառում է սրտի բաբախումների, մաշկի ջերմաստիճանի, մաշկի դիմադրության ու շարժման սենսորներ, որոնք կառավարվում են ESP32 միկրոկառավարիչով, իսկ տվյալները փոխանցվում են սմարթֆոնի նորամշակ հավելվածին:
- Մշակվել է հիպերսպեկտրալ պատկերավորման մեթոդ, որը թույլ է տալիս սրտամկանի ռադիոհաճախականային աբլյացիան տեսանելի դարձնել անմիջապես վիրաբուժական միջամտության ընթացքում՝ նվազեցնելով ֆիբրիլյացիայի աբլյացիայի անհաջող դեպքերը:

- Մշակվել է կոնվոլյուցիոն ավտոենկոդերի ճարտարապետություն, որը թույլ է տալիս վերլուծել 4D բազմագրգռում հիպերսպեկտրալ տվյալները՝ ամբողջությամբ պահպանելով տարածական-սպեկտրալ կառուցվածքը:
- Մշակվել է ապաքցայնացված աղիքային էպիթելի հիման վրա մաշկի հյուսվածքային ճարտարագիտության մեթոդը: Կատարվել են լյարդի, նյարդային հյուսվածքի ապաքցայնացված սկաֆոլդների բնութագրումներ: Մշակվել և գործարկվել են մեթոդներ ապաքցայնացված հյուսվածքներում մնացորդային դետեկցիաների և այլ տոքսիկ նյութերի գնահատման համար:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 3 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտադեմոնստրացիոն աշխատանքներ 1 բազային, 13 փնտրական պայմանագրային ու 18 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 3 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 1 երկրագույն ուսումնական ձեռնարկ, հրապարակվել է 48 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (41-ը Scopus), 3 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան), 36 թեզիս (արտասահմանում): Պաշտպանվել են 2 թեկնածուական ու 1 դոկտորական ատենախոսություններ:

Ձեռք են բերվել 76 000 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ, այդ թվում՝ 34 000 000 արտասահմանյան դրամաշնորհների/ծրագրերի միջոցների հաշվին:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 9 կազմակերպությունների հետ՝ 4-ը բուհերի, 3-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 2-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

Հ.ԲՈՒՆԻԱԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԿԵՆՍԱՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0014 Երևան, Պ.Սևակ փ. 5/1
www.biochem.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ստրեպտոկոկոցիներով հարուցված առնետների փորձարարական շաքարախտի մոդելի արյան պլազմայում, ուղեղում, լյարդում, երիկամներում, ենթաստամոքսագեղձում գնահատվել են գլյուտամինազ, դիպեպտիդիլպեպտիդազ IV, պլանինամինոտրանսֆերազ, ասպարտամինոտրանսֆերազ ֆերմենտների ակտիվություններն ու կրեատինինը: Նոր սինթեզված գամմակարագաթթվի ածանցյալներից C20H20N2O4-ն արյան գլյուկոզի մակարդակն իջեցրել է 3.8 անգամ:
- *Anthriscus cerefolium*-ի թարմ զանգվածը խթանել է *L.rhamnosus* բակտերիաների աճը 5-10 անգամ և ցուցաբերել հակամանրէային ակտիվություն *E.coli*-ի ու *St.aureus*-ի նկատմամբ:
- Դյուլադիտրեն կոնտրակտուրա ունեցող հիվանդների ապոնևրոզ հյուսվածքում նորմալի համեմատությամբ աղենոզին դեամինազ 1 և 2 ակտիվությունները բարձր են ավելի քան 7 անգամ: Բացահայտվել են դիպեպտիդիլպեպտիդազ IV և դիպեպտիդիլպեպտիդազ II ֆերմենտների բարձր ակտիվություններ, որոնք չեն դրսևորվել առողջ հյուսվածքում:
- Cd-ով քրոնիկ թունավորման պայմաններում 30%-ով բարձրացել է առնետների արյան մակարդեղիությունը: Այն կարգավորվել է ամինաթթվային խառնուրդի 2-3 անգամյա ներարկման դեպքում, իսկ 5 անգամյա ներարկումն առաջացրել է ներքին արյունահոսություն:
- Մշակվել է շիճուկային ալբումինի և կատիոնային ու անիոնային պորֆիրինների հետ ոչ կովալենտային կոմպլեքսագոյացման մեթոդ: Չկապված բաղադրիչներից կոմպլեքսը մաքրվել է ալյումինի օքսիդի աշտարակով:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Աղենոզին դեամինազը, դիպեպտիդիլպեպտիդազ IV-ը կարելի է դիտարկել թիրախ-ֆերմենտներ դյուլադիտրենով հիվանդների վիրաբուժական մոտեցման փոխարեն՝ բժշկության մեջ օգտագործելով այդ ֆերմենտների արգելակիչները:

- *Anthriscus cerefolium*-ի (կնձմնձուկ)՝ աղենոզինդեամինազի ակտիվության վրա ցուցաբերած արգելակող ազդեցությունը հնարավորություն է տալիս այն կիրառել որպես հակաբորբոքային միջոց:
- Ոսկու հետ կոնյուգացված լեկտինները բակտերիաների առկայության դեպքում գունավոր օղակ են առաջացնում, որը կարելի է կիրառել՝ ստեղծելով թղթե սենսորներ ցանկացած բակտերիալ վարակի հայտնաբերման համար: Մեթոդի զգայունությունը գերազանցում է կենսաբանական հեղուկներում հայտնաբերված վարակների համար բնորոշ արժեքները: Կաթի գլիկոպրոտեինների կիրառմամբ իրականացվել է բնական հակամարմինների աֆինային մաքրում: Դրանք կապվում են կրիչի հետ սպիտակուցային հատվածով՝ ազատ թողնելով ածխաջրային բաղադրիչները: Մեթոդը պահպանում է ածխաջրերի նատիվ կառուցվածքը և չի խաթարում հակաձնային դետերմինանտների կառուցվածքը:
- Պրոբիոտիկների սինթեզած ցածրամոլեկուլային բակտերիոցինները ցուցաբերել են հակամանրէային հատկություններ *E.coli*-ի, *St.aureus*-ի, *Klebsiella pneumoniae*-ի և *Candida albicans*-ի նկատմամբ: Դրանք կարելի է առաջարկել որպես հակաբիոտիկներին փոխարինողներ ու օրգանական կոնսերվանտներ սննդարդյունաբերության մեջ:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձարարական աշխատանքներ 1 բազային ու 4 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 24 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (22-ը *Scopus*), 2 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (1-ն արտասահմանյան), 15 թեզիս (արտասահմանում): Ստացվել է 1 արտոնագիր:

Ձեռք են բերվել 33 100 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ

*Ակադեմիկոս-քարտուղարի ժամանակավոր պաշտոնակատար՝
թղթակից անդամ Ա.Իշխանյան
Գիտքարտուղար՝ տեխ.գ.թ. Լ.Գասպարյան*

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի, Մ.Մանվելյանի անվ. ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի, Երկրաբանական գիտությունների, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտները, Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնը:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 4 ակադեմիկոս, 5 թղթակից ու 16 արտասահմանյան անդամներ:

Հաշվետու տարում բաժանմունքն անցկացրել է 1 ընդհանուր ժողով, բյուրոյի 16 նիստ:

Բաժանմունքի ապրիլի 22-ի ընդհանուր ժողովում ներկայացվել են բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի ժամանակավոր պաշտոնակատարի ու ինստիտուտների տնօրենների տարեկան հաշվետվությունները 2024 թ. կատարած աշխատանքի, գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության ոլորտներում ձեռքբերումների ու հիմնական գիտական նվաճումների վերաբերյալ:

Բաժանմունքի բյուրոյի նիստերում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների 2026թ. գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ենթակառուցվածքի պահպանման և զարգացման, պետական նպատակային ծրագրի ֆինանսավորման հայտերը, բաժանմունքի ու ինստիտուտների 2025թ. աշխատանքային պլանները, 2026-27թթ. ուստարվա առկա ու հեռակա ուսուցմամբ ասպիրանտուրայի անվճար տեղերը և «ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտների գիտական սարքավորումների սպասարկում, վերազինում, գիտափորձերի իրականացման համար նյութերի ձեռքբերում և չնախատեսված անհետա-

ձգելի ծախսերի կատարում» ծրագրի շրջանակում նախատեսված միջոցների հաշվին սարքավորումների ձեռքբերման՝ բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների կողմից ներկայացված հայտերը: Բաժանմունքի բյուրոն Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության երկրաֆիզիկայի ինստիտուտի տնօրեն դոկտոր պրոֆեսոր Լի Լիին և Սալոնիկի (Հունաստան) Արիստոտելի համալսարանի դեղագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսոր Աթինա Գերոնիկակիին երաշխավորել է ԳԱԱ պատվավոր դոկտորի կոչում շնորհելու համար:

Քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման «Ենթակառուցվածքի պահպանում և զարգացում» և պետական նպատակային-ծրագրային ծրագրերի հաշվետվությունները:

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտնականները համատեղ գիտական աշխատանքներ իրականացնելու ու գիտաժողովներին մասնակցելու նպատակով գործուղվել են արտերկրյա գիտական կենտրոններ (շուրջ 80 գործուղում, որոնցից 10-ը ֆինանսավորվել է ԳԱԱ համակարգի գիտական գործուղումների համար նախատեսված միջոցներից):

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտնականները հրապարակել են 251 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (190-ը Scopus/WoS), 20 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (13-ն արտասահմանյան), 192 թեզիս (150-ն արտասահմանում): Ստացվել է 2 արտոնագիր, պաշտպանվել է 5 թեկնածուական ատենախոսություն:

Բաժանմունքի ղեկավարությունը մասնակցել է ինստիտուտների տարեկան հաշվետու ժողովներին:

Ա.ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0014 Երևան, Պ. Սևակի փ. 5/2
www.chph.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Համատեղելով մեքենայական ուսուցման ու վերջավոր տարրերի մեթոդները՝ առաջին անգամ հիբրիդային մոտեցմամբ ստացվել է GaAs/AlGaAs տետրոպոդային քվանտային կետերում ջերմաստիճանից կախված ոչ գծային օպտիկական ուղղման գործակիցը:
- Դիբենզոֆենանտրոլինում, հեղուկ միջավայրում ու թաղանթում գրանցվել է ուլտրամաշուշակագույն կլանման հետևանքով տեղի ունեցող անսովոր հզոր ճառագայթում՝ 600 նմ ալիքի երկարության վրա, որն առաջանում է բենզոլի էքսիմերից:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Բացահայտվել է գերբարձրջերմաստիճանային կարբիդների (TaC, HfC) պոտենցիալը բարձր արդյունավետությամբ էներգետիկ նյութերի մշակման համար: Ցույց է տրվել, որ դրանց օքսիդացման ընթացքում անջատվող ջերմության քանակը համադրելի է հայտնի թերմիտային համակարգերի հետ:
- Արագ տաքացման պայմաններում արագագործ ջերմաստիճանային սկաներ սարքավորման միջոցով միափուլ ճանապարհով ստացվել է լայն կիրառություն ունեցող $\text{Nd}_2\text{Fe}_{14}\text{B}$ հաստատուն մագնիսական նյութ, որի ստացումն այլ եղանակներով բազմափուլ գործընթաց է՝ կապված բարդ սարքավորումների կիրառման հետ:
- Լուծույթների այրմամբ սինթեզի եղանակով ստացվել է FeNiMnAlCu համաձուլվածք, որը պարունակում է բարձր էնտրոպիական օքսիդի որոշակի քանակ: Ստացված արգասիքը ենթարկելով էլեկտրակայծային եռակալման՝ հնարավոր է դարձել ազատվել օքսիդից ու ստանալ գրեթե մաքուր, նիստակենտրոն խորանարդային բյուրեղացանցով FeNiMnAlCu համաձուլվածք, որը կիրառելի է որպես փափուկ մագնիսական նյութ:
- Եռաչափ տպագրության տեխնոլոգիայի օգտագործմամբ պատրաստվել է լամինատային կառուցվածքով հիդրօքսիապատիտ-տի-

Ակնակապճի ու ծնոքի համար 3D տպիչով տպված տիտանե հարմարեցված իմպլանտներ

տան անհատականացված գանգուղեղային իմպլանտ: Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ պատրաստված իմպլանտը ցուցաբերում է անհրաժեշտ կենսակտիվություն, ոսկորի համար բնութագրական ջերմադրականություն ու կայուն մեխանիկական հատկություններ:

Իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային, 19 տնտեսական պայմանագրային ու 73 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 3 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրապարակվել է 79 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (74-ը Scopus/WoS), 4 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (3-ն արտասահմանյան), 63 թեզիս (48-ն արտասահմանյան): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 904 800 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել է համագործակցության 1 պայմանագիր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպության հետ:

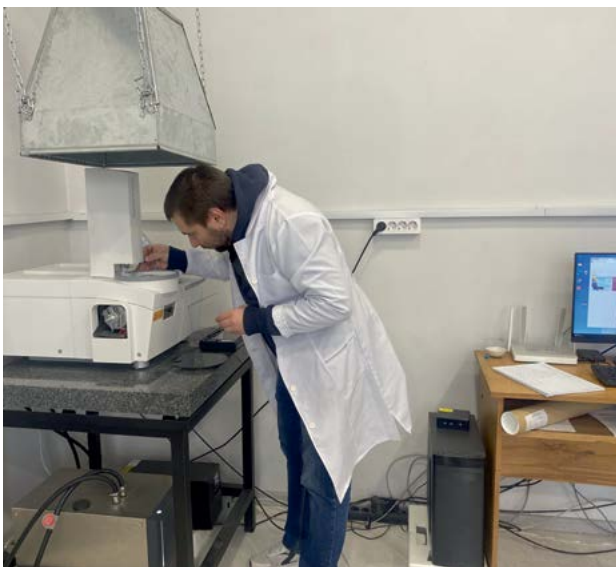

Մ.ՄԱՆՎԵԼՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ԱՆՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0051 Երևան, Արդուության փ. 10

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Մշակվել են բարելավված հատկություններով ռադիացիոն-կայուն ու ճառագայթապաշտպանիչ ապակեկերպ, ապակեբյուրեղային ու կոմպոզիտային նոր նյութեր խտության բարձր արժեքներով՝ 4.8-6,2գ/սմ³: Իրականացվել են մշակված նյութերի (γ- 0,5-1,25 ՄէՎ և արագընթաց նեյտրոնների 15-50 ՄէՎ) ճառագայթման ու կլանման հետազոտություններ: Ճառագայթման ինտենսիվության գծային նվազման գործակցի տվյալներով սինթեզված նյութերն առանձնանում են զամմա ճառագայթների թուլացման մեծ ունակությամբ և կայուն են արագընթաց նեյտրոնների ճառագայթման նկատմամբ (որպես ճառագայթման աղբյուրներ կիրառվել են ¹³⁷Cs՝ էներգիան 661,7 ԿէՎ և ⁶⁰Co՝ էներգիան 661.7, 1173 և 1333 ԿէՎ):
- Երկաթ-մագնեզիումային դունիտային սերպենտիններից՝ (Mg(Fe))6[Si4O10](OH)8, ստացված հիդրոսիլիկաժելի առանձնահատկությունների և ամորֆ ZnO-ի բարձր ակտիվության հիման վրա ուսումնասիրվել է SiO₂ (ժել)-NaOH-ZnO-CoCl₂-H₂O համակարգը, և մեղմ պայմաններում սինթեզվել է դոպացված կոբալտով տարբեր զունային երանգներով վիլեմիտ: Ցույց է տրվել, որ ցինկի աղերի փոխարինումը ցինկի օքսիդով զգալիորեն նվազեցնում է NaOH-ի ծախսը:

- Մշակվել է պարարտանյութերի ստացման անթափոն եղանակ տեղական ոչ ավանդական հումքերից՝ Սիսիանի դիատոմային հանքերից, Հայաստանում առկա սերպենտինիտներից: Ուսումնասիրվել են ստացված պարարտանյութերի ֆիզիկաքիմիական հատկությունները, ստուգվել է դրանց արդյունավետությունը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ֆտոր պարունակող ֆոսֆատային նոր համակարգերի՝ P2O5-Al2O3-0.8MeO/0.2MeF2(Me-Mg,Ca) հիման վրա սինթեզվել են դյուրահալ ապակիներ ու ապակեբյուրեղային նյութեր: Մշակվել են բարձր միկրոկարծրության արժեքներով (480-540կգ/սմ²) ապակիներ՝ կիրառելի բժշկության մեջ որպես ոսկրային իմպլանտներ:
- Մշակվել է Y(NO3)3-Al2(SO4)3-Na₂O·nSiO₂ աղերի լուծույթներից խորիում ալյումասիլիկատային ապակու կոմպլեքս հումքի ստացման միկրոալիքային եղանակ էներգետիկ ծախսերը նվազեցնելու ու հատկությունները բարելավելու նպատակով: Ավանդական ու միկրոալիքային սինթեզների և ապակեփման պրոցեսի համեմատությունը հաստատել է միկրոալիքային եղանակի առավելությունները. սինթեզի տևողությունը կրճատվում է 2-3 անգամ, եփման ջերմաստիճանն իջնում է 100-150°C աստիճանով, ապակու եփման տևողությունը կրճատվում է 5-6 անգամ:
- Մշակվել են պղնձի, կապարի ու ցինկի օքսիդացած միներալներից ստացված սուլֆիդների փրփրաֆլոտացման ռեժիմները, որոշվել է ֆլոտացիոն հարստացման գործընթացում պահանջվող ռեագենտների ծախսը: Մշակված տեխնոլոգիայով ստացված Cu, Pb, Mo, Zn տարրերի սուլֆիդային խտանյութերի քանակությունները բավարարում են գործող պետական ստանդարտների պահանջները:

Իրականացվել են գիտական և գիտափորձնական աշխատանքներ 1 նպատակային, 1 բազային, 3 տնտեսական պայմանագրային ու 1 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 34 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (8-ը Scopus/WoS), 10 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (4-ն արտասահմանյան), 5 թեզիս (արտասահմանում): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 31 468 160 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

ՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

0014 Երևան, Ազատության պող. 26
www.stcopc.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ցույց է տրվել, որ ջրածնի ատոմի փոխանցմամբ ակտիվացումն ընձեռում է այլընտրանքային հնարավորություն կապի դիսոցման ամենացածր էներգիայով օժտված ալիֆատիկ C-H կապերն ընտրողաբար ակտիվացնելու համար:
- Ցույց է տրվել, որ տեսանելի լույսով հարուցված անցումային մետաղներով ֆոտոկատալիզը, որպես եզակի սինթետիկ գործիք, հնարավորություն է տալիս անցումային մետաղներին կատարել երկակի դեր՝ կլանել լույսի էներգիան և իրականացնել կատալիտիկ փոխարկումներ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ակտիվ համագործակցություն է սկսվել Մ. Սարյանի տուն-թանգարանի հետ. Ռաման սպեկտրադիտական եղանակով առաջին անգամ ուսումնասիրվել են Սարյանի նկարների պիգմենտները, 1909-48թ. տարբեր ստեղծագործություններ՝ «Առավոտը Ստավրինոյում», «Արաբ պարուհի», «Քարավան», «Չանգվի ափերը Երևանի մոտ», «Կիրովականը»: Ստացված արդյունքների վերլուծությունը բացահայտել է, որ Սարյանի ներկայանալը բավականին հարուստ է տարբեր գունանյութերով՝ ուլտրամարին կապույտ, կոբալտ կապույտ, զմրուխտ կանաչ, կոբալտ կանաչ, ցելադոնիտ կանաչ, կադմիում դեղին, քրոմ

դեղին, վենետիկյան կարմիր, դեղին օխրա, կարմիր օխրա, կապար սպիտակ, ցինկ սպիտակ, կալցիումի կարբոնատ: Առկա են նաև մետաղական կարբոքսիլատներ ու օքսալատներ, որոնք ներկանյութերի շերտերի քայքայման արդյունք են: Նմանատիպ հետազոտությունները նպաստում են Սարյանի նկարչական տեխնիկայի խորքային ընկալմանը և արժեքավոր են նրա ստեղծագործությունների պահպանման ու վերականգնման գործում:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային, 47 տնտեսական պայմանագրային ու 26 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 75 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (69-ը Scopus/WoS), 64 թեզիս (62-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արտենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 2 026 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 27 կազմակերպությունների հետ՝ 11-ը բուհերի, 11-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 5-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0019 Երևան,
Մարշալ Բաղրամյան պող. 24ա
www.geology.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ինստիտուտի սեյսմիկ ժամանակակից ցանցից ստացված տվյալների հիման վրա բացահայտվել է, որ Արևելյան Աֆրիկայից ու Կարմիր ծովի հարավային հատվածից ձգվող Աֆարի պլյումը (խորքային մանթիական հոսք) շարժվում է դեպի հյուսիս՝ տարածվելով ոչ միայն Արաբական թերակղզում ու Արևմտյան Անատոլիայում, որտեղ այն արտահայտվում է OIB տիպի հրաբխականությամբ, այլև հասնում է Հայկական Լեռնաշխարհ: Այստեղ այն տաքացնում և հալեցնում է նախկին սուբդուկցիաներով հարստացված լիթոսֆերային մանթիան՝ առաջացնելով տարածաշրջանի հետկոլիզիոն հրաբխականությունը:
- Ստացվել են նոր տվյալներ հյուսիսային Հայաստանի (Դեբեդ, Մարցիգետ գետերի հովիտներ) պալեոգենի մագմատիկ առաջացումների վերաբերյալ: Իզոտոպային U-Pb ու Ar-Ar մեթոդներով հասակագրումները (47-41մլն տարի) փաստում են մագմատիզմի դրսևորումները միջին էոգենում, որոնք բնորոշվում են կրապակալային գերակշռող կազմով, ինչը բացատրվում է տվյալ ժամանակահատվածում սուբդուկցիոն երկրադինամիկ իրավիճակով: Հայաստանի ծայր հյուսիսում՝ Ալավերդի-Ջիլիգա բնակավայրերի շրջանում՝ գրանիտոիդային ինտրուզիվ ապարներում առաջին անգամ (հայ-ֆրանս-բելգիական համագործակցությամբ) ստացվել են U-Pb՝ 157-152 մլն տարի հասակներ, որոնք փաստում են ընդարձակ ինտրուզիվ մագմատիզմի դերակատարումը Սոմխեթի սեզմենտում ուշ յուրայում (օքսֆորդ-քիմերիջ):

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ապարանի ու Ագատի ջրամբարների ֆիլտրացիոն ռիսկային գոտիների ճշգրիտ նույնականացման, դրանց բնույթի ու ինտենսիվության գնահատման, նպատակային հակաֆիլտրացիոն լուծումների մշակման համար իրականացվել և շարունակում են իրականացվել մանրամասն երկրաֆիզիկական ուսումնասիրություններ: Կիրառվել է էլեկտ-

րական դիմադրությունների տոմոգրաֆիայի (ERT) մեթոդը, իրականացվել է գեոռադարային երկչափ հանույթ (2D GPR), ինչպես նաև սեյսմոհետախուզական աշխատանքներ՝ մակերևութային սեյսմիկ ալիքների բազմա-կապուղի վերլուծության երկչափ (2D MASW) ու սեյսմիկ բեկման տոմոգրաֆիայի երկչափ (2D SRT) մեթոդների կիրառմամբ: Նախնական տվյալներով հնարավոր է եղել հայտնաբերել ֆիլտրացիոն ռիսկային գոտիները:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտարժեքական աշխատանքներ 1 բազային, 1 նպատակային, 70 տնտեսական պայմանագրային ու 14 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով: Հրապարակվել է 36 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (27-ը Scopus/WoS): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Ձեռք են բերվել 42 417 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 8 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 3-ը տնտեսության մասնավոր հատվածի, 4-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

Ա.ՆԱԶԱՐՈՎԻ ԱՆՎ. ԵՐԿՐԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԻՆՏԵՆՆԵՐԱՅԻՆ ՍԵՅՄՄԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

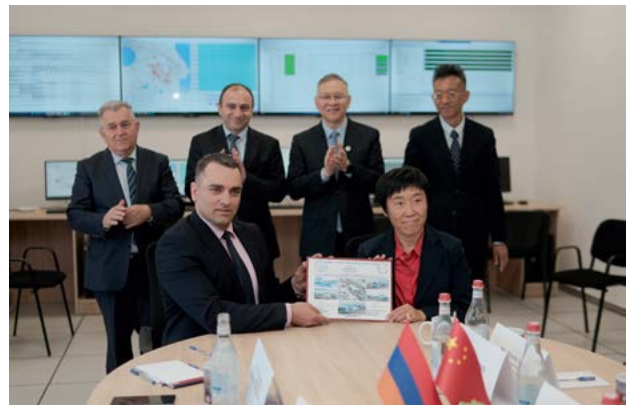
📍 3115 Գյումրի, Վ.Սարգսյան փ. 5
🌐 www.iges.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հայ-չինական համագործակցության շրջանակում գործող ավտոմատացված սեյսմաերկրադինամիկական կայանների գրանցումների հիման վրա ուսումնասիրվել է 2025թ. փետրվարին Էգեյան հրաբխային գոտու կենտրոնական մասում սեյսմաբանական պրակտիկայում առանձնակի ու հազվադեպ հանդիպող, թույլ ու միջին ուժգնության երկրաշարժերի անոմալ բռնկման պրոցեսը: Գործիքային գրանցումների ու ֆոկալ մեխանիզմների վերլուծության հիման վրա բացահայտվել է Աֆրիկյան մակրոսալի ու Էգեյան մեգոսալի սուբդուկցիոն գոտու բարդ հրաբխատեկտոնական կառուցվածքը:
- Մշակվել է նորմատիվ սպեկտրալ կորերի վրա հիմնված սինթետիկ աքսելերոգրամների հաշվարկման նոր մեթոդաբանություն, որը թույլ է տալիս Հայաստանի Հանրապետության տարբեր տարածքների համար մոտարկել ուժեղ երկրաշարժերի սինթետիկ աքսելերոգրամները: Մշակված աքսելերոգրամները կարող են օգտագործվել սեյսմիկ ազդեցությունների ճարտարագիտական վերլուծության, սեյսմիկ վտանգի գնահատման, սեյսմիկ նախագծման նորմերի կատարելագործման խնդիրներում:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Հիմնադրվել է տարածաշրջանում միակ, տեխնիկական զինվածության ու գործիքային գրանցումների մեթոդաբանության առումով միջազգային չափորոշիչները բավարարող հայ-չինական համալիր սեյսմաերկրադինամիկական ցանց ու տվյալների հավաքագրման ու մշակման կենտրոն:
- Արագածի հրաբխային ամբողջ լեռնաշղթայի՝ Կարկաչուն, Սելավ-Մաստարա, Քասախ գետավազանների տարածքներում համալիր երկրաֆիզիկական մեթոդներով որոշվել են լեռնազանգվածի ստորերկրյա ջրերի տարածական բաշխվածությունները: Դիտարկված տարածքի բազմամյա համալիր աշխատանքներում առաջին անգամ քարտեզագրվել են դրանց ռեգիոնալ խորքային (մինչև 300-

500մ) ջրամերժ ապարների տեսակներն ու կառուցվածքը: Որոշվել են ուսումնասիրված գետավազանների ժամանակակից ու հնա-ջրբաժանների տարածական կապերը, որոնց հիման վրա, բալանսային հաշվարկների օգտագործմամբ, որոշվել են ուսումնասիրված ստորերկրյա ջրերի բաղադրիչների քանակական մեծությունները:

- Կազմվել է ՀՀ տարածքի 1:200 000 մասշտաբի սեյսմիկ վտանգի քարտեզը, որտեղ առաջին անգամ գրունտների սպասվող քանակական չափորոշիչները ներկայացվել են հակազդման սպեկտրի արժեքներով հաճախությունների տրված արժեքների համար:
- Ուսումնասիրվել են բազմամետաղային հանքանյութում պղնձի, ցինկի ու կապարի երկրորդային գործիքային սպեկտրները որպես առաջնային աղբյուր՝ օգտագործելով Am-241 իզոտոպն արծաթե անդրադարձիչի կիրառմամբ: Մշակվել է բարդ սպեկտրում դիֆերենցյալ զտիչների կիրառմամբ այդ էլեմենտների անալիտիկ գծերի անջատման նոր եղանակ:

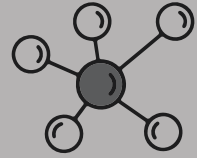
Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային ու 18 տնտեսական պայմանագրային դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել 27 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (14-ը Scopus/WoS), 5 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան), 3 թեզիս (արտասահմանում): Սրացվել է 2 արտոնագիր:

Ձեռք են բերվել 45 000 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 5 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 4-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Յու.Սուվարյան
Ակադեմիկոս-քարտուղարի օգնական՝ Ա. Մելքումյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Պատմության, Արևելագիտության, Արվեստի, Հնագիտության և ազգագրության, Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի, Մ.Աբեղյանի անվ. գրականության, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտները, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը, «Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչությունը:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 5 ակադեմիկոս ու 13 թղթակից անդամ:

Բաժանմունքի ապրիլի 22-ի տարեկան ընդհանուր ժողովում քննարկվել և հաստատվել է բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Յու.Սուվարյանի «ՀՀԳԲ 2025թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» հաշվետու զեկուցումը, լսվել է 4 գիտական զեկուցում:

Բաժանմունքի մասնակցությամբ գիտական կազմակերպությունների հետ կազմակերպվել է 3 միջազգային գիտական միջոցառում:

Բյուրոյի 13 նիստերում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2025թ. աշխատանքային պլանը, բաժանմունքի գիտական հիմնարկների՝ գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ենթակառուցվածքի պահպանման և զարգացման, պետական նպատակային ծրագրերի ու ասպիրանտուրայի ընդունելության տեղերի հայտերը, բաժանմունքի բյուրոյի, գիտական հաստատությունների 2025թ. գիտական ու գիտակազմակերպական գործունեության մասին հաշվետվությունները և այլ հարցեր:

Բաժանմունքի բյուրոյի նիստերում քննարկվել և դրական որոշումներ են կայացվել Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ու Հնագիտության

և ազգագրության ինստիտուտների գիտական անձնակազմի ժողովների առաջադրած տնօրենի թեկնածուների, համապատասխանաբար ք.գ.թ է.Օրդուխանյանի ու պ.գ.դ. Ա.Բոբոխյանի վերաբերյալ:

ԳԱԱ տերմինաբանական հիմնահարցերի մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդը քննարկել և որոշումներ է կայացրել հայերենի գործնական տառադարձության կանոնների, 20 տեխնիկական ու հանրային տերմինների հայերեն համարժեքների վերաբերյալ, որոնք ներկայացվել են ԿԳՄՍ նախարարություն գրավոր ու բանավոր խոսքում դրանց գործածությունը երաշխավորելու համար:

2025թ. հրատարակվել են «Պատմաբանասիրական հանդեսի», «Բանբեր հայագիտության», «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» պարբերականների 3-ական համարներ, թողարկվել է «Հիմնարար հայագիտություն» էլեկտրոնային անգլերեն հանդեսի 2 համար: Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտը հրատարակել է «Լեզու և լեզվաբանություն», «Ջահուկյանական ընթերցումներ» հանդեսների 1-ական համար, Մ.Աբեղյանի անվ. գրականության ինստիտուտը՝ «Գրականագիտական հանդես», Արվեստի ինստիտուտը՝ «Արվեստագիտական հանդես» պարբերականների 2-ական համարներ:

Բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների աշխատակիցները հրատարակել են 118 գիրք (11-ը արտասահմանում), 22 դասագիրք ու ձեռնարկ, հրապարակվել է 1027 հոդված՝ գրախոսվող հանդեսներում 707 (200-ը Scopus/WoS), գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում 320 (101-ն արտասահմանյան), 214 թեզիս (99-ն արտասահմանում):

Անցկացվել են 21 միջազգային ու 18 հանրապետական գիտաժողովներ:

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/4
www.academhistory.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- «Процесс отпадения Закавказья от России. Возникновение независимых государств (январь-май 1918 г.)» աշխատությունում պատմաաղբյուրագիտական լայն բազայի վրա լուսաբանվել է Անդրկովկասյան Սեյմի կազմավորման ու գործունեության պատմությունը, Անդրկովկասի անկախ հանրապետություն հռչակումն ու Ռուսաստանից Անդրկովկասի անջատման գործընթացը, Վրաստանի, Ադրբեջանի ու Հայաստանի անկախ հանրապետությունների ձևավորումը:
- «Արցախի մեկիքությունները XVII-XIX դդ.» մենագրությունը նվիրված է հայոց պատմության կարևորագույն շրջափուլերից մեկի՝ Արցախի մեկիքությունների պատմությանը: Աշխատությունում արխիվային նորահայտ նյութերի, վիմագրերի ու պատմագիտական գրականության հիման վրա քննարկվել են Արցախի մեկիքների իրավասությունների ու պարտականությունների հետ կապված հարցերը, ներկայացվել է մեկիքությունների պատմությունը, ցույց է տրվել հայոց իշխանության շարունակականությունն Արցախում մինչև երկրամասի միավորումը Ռուսաստանին:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ինստիտուտի հրատարակած աշխատությունները, բացի տեսական նշանակությունից, կարող են հիմք հանդիսանալ պատմագիտական նոր հետազոտությունների համար, օգտագործվել զանազան թեմաների վերամշակման ժամանակ, կիրառվել «Հայոց պատմություն», «Համաշխարհային պատմություն», «Հարակից երկրների պատմություն» ու հարակից այլ դասագրքերի վերամշակման ու դասավանդման ժամանակ: Աշխատություններում առկա փաստական հարուստ նյութը կարևոր է նաև պատմագիտության հակագիտական ու հորինված տեսակետները մերկացնելու համար:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 4 միջազգային ու 3 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալուսնական աշխատանքներ 3 բազային, 2 տնտեսական պայմանագրային ու 4 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 18 մենագրություն ու ժողովածու (3-ն արտասահմանում), 8 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրապարակվել է 200 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (40-ը Scopus/WoS), 49 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (9-ն արտասահմանյան), 8 թեզիս: Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 1 200 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 3 արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների հետ:

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ, ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/6
www.ipsl.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հրատարակվել է «Ներսես Շնորհալու հոգևոր գործունեության, Ներսես Լամբրոնացու քաղաքական հայեցակարգի ուսումնասիրությունը» գիրքը:
- Հրատարակվել է «Պատմական հիշողության և պատմական ինքնության առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը» գիրքը:
- Հրատարակվել է «Իրավական հայեցակարգերի էվոլյուցիոն զարգացման պատմական և արդիական հիմնախնդիրների, իրավունքի և իրավահասկացության տեսական-հայեցակարգային մոտեցումների էվոլյուցիոն զարգացման հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը» գիրքը:
- Հրատարակվել է «Հարավային Կովկասում ուժերի նոր հաշվեկշռի ձևավորման, հայ-ֆրանսիական ռազմական կապերի ուսումնասիրությունը» գիրքը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Ինստիտուտի 2 աշխատակից որպես փորձագետներ շարունակել են աշխատանքները Եվրոպայի Խորհրդի Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության կոմիտեի և ՄԱԿ-ի Գյուլաքիների և գյուլական վայրերում ներգրավված անձանց իրավունքների պաշտպանության խմբի կազմերում:

- Ինստիտուտի որոշ գիտաշխատողներ պետության իրավաքաղաքական կյանքի կազմակերպման վերաբերյալ վերլուծություններով ու առաջարկներով պարբերաբար հանդես են եկել հանրային փորձագիտական-վերլուծական դաշտում:
- Ինստիտուտի ու նրա հիմնարար գիտական արդյունքների հանրահռչակման նպատակով podcast-ի ձևաչափով տեսանկարահանվել է գիտական բանախոսությունների նոր շարք, որն ինստիտուտի ֆեյսբուքյան էջում ու յուրօրյան ալիքով ունեցել է լայն տարածում:
- «Ինդոնեզիայի արտաքին քաղաքականության համայնք» (Foreign Policy Community of Indonesia) կազմակերպության հետ ստորագրված հուշագրի շրջանակում որպես համակազմակերպիչ ինստիտուտը մասնակցել է «Ապագան, որի կարիքն ունենք» (The Future We Need) խորագրով “Global Town Hall 2025” միջազգային ֆորումին:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 2 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային ծրագրով, հրապարակվել է 9 մենագրություն ու ժողովածու, հրապարակվել է 39 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (10-ը Scopus/WoS), 21 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (6-ն արտասահմանյան): Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական ատենախոսություն:

Կնքվել է համագործակցության հուշագիր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 1 արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպության հետ:

Մ. ՔՈԹԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0015 Երևան, Սուրբ Գրիգոր
Լուսավորչի փ. 15
🌐 www.economics.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Վերլուծվել են շրջանաձև ու գծային տնտեսությունների խնդիրները, շրջանաձև տնտեսության բիզնես մոդելների տնտեսական հնարավորությունները, թափոնների կառավարումը, հիմնավորվել են շրջանաձև տնտեսության հայեցակարգի ներդրման առավելությունները պարենային անվտանգության բարձրացման տեսանկյունից:
- Ուսումնասիրվել է միջազգային փորձի կիրառությունը գիտության պետական ռազմավարության մշակման գործում, գիտության արդյունավետությունը նկարագրող ցուցանիշները ՀՀ-ում ու տարածաշրջանի երկրներում:
- Առաջարկվել է ապահովել ՀՀ իրական արտահանման դիվերսիֆիկացում՝ նվազեցնելով մեկ կամ մի քանի շուկաներից կախվածությունը, ընդլայնելով ներկայությունը ԵՄ, Մերձավոր Արևելքի ու Ասիայի շուկաներում:
- Հիմնավորվել է տեխնոլոգիական ու թվային տնտեսության ձևավորումը որպես երկարաժամկետ հիմնախնդիրների հաղթահարման խթան: Մասնավորապես ԱԲ-ի կիրառմամբ հնարավոր է ձևավորել ժամանակակից գիտելիքահեն արտադրություններ, որոնք կապահովեն աշխատատեղերի ստեղծում՝ կանխելով բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների արտահոսքը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Օրգանական թափոնների մեծացող մասշտաբները հանգեցնում են սոցիալ-տնտեսական ու բնապահպանական լուրջ խնդիրների.
- բնապահպանական հետևանքներ – Եթե ընդունենք, որ ՀՀ-ում 2024թ. կոշտ կենցաղային թափոնների շուրջ 55-60%-ը կազմել են օրգանական թափոնները (350.3-380.1 հազ. տ), ապա չկառավարվող աղբավայրերի դեպքում մեթանի արտանետումները կկազմեն 11.9-12.9 հազ. տ, որը համարժեք է 321.3-374.1 Գ CO₂ (մեթանի գլոբալ տաքացման ներուժը 100 տարվա կտրվածքով 27.0-29.8 անգամ բարձր է ածխաթթու գազից): Թափոնների կառավարման դեպքում (կոմպոստավորում, անաէրոբ քայքայում) կարելի է նվազեցնել արտանետումները:
- տնտեսական հետևանքներ – Մենդի կորուստներն ու վատնումները ներառում են նաև ջրի, հողի, պարարտանյութերի, էներգիայի, աշխատանքային ռեսուրսների ծախս: Օրինակ՝ 2023թ. ցորենի ընդհանուր կորուստները կազմել են 45.6 հազ.տոննա, որը միջին փաստացի բերքատվության (19.6գ/հա) պայմաններում կարելի էր ստանալ 23.3 հազ. հա-ից: Հացահատիկ մշակող շրջաններում 1հա ցորենի ոռոգման համար պահանջվում է 2500-2700 մ³ ջուր: Այսինքն՝ 2023թ. ցորենի 45.6 հազ.տոննա կորուստը հանգեցրել է 58250-62910 հազ. մ³ ջրի կորստի:
- Գիտության ֆինանսավորման արդյունավետության գնահատման համար միջազգային պրակտիկայում լայնորեն ընդունված է GERD ցուցանիշը (Gross domestic expenditure on R&D): Դրա բարձրացման համար գիտությունը պետք է սերտորեն կապվի տնտեսության հետ, աշխատեն համատեղ՝ գիտական հետազոտությունների արդյունքներն արագորեն կիրառելու ու նորարարություններ պտղաբերելու համար:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 միջազգային գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտարեխնդիրական աշխատանքներ 1 բազային ծրագրով, հրապարակվել է 5 մենագրություն ու ժողովածու, հրապարակվել է 76 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (27-ը Scopus/WoS), 36 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (22-ն արտասահմանյան):

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 2 արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների հետ:

Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0015 Երևան, Սուրբ Գրիգոր
Լուսավորչի փ. 15
🌐 www.language.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հրատարակվել է «Հայոց լեզվի բարբառագիտական ատլաս»-ի Ա պրակը: Հայ իրականության մեջ առաջին անգամ լույս է տեսել տարածաշրջանային բարբառագիտական ատլաս՝ շուրջ 7 տասնյակ զուգաբանությունների ներառումով, 2 ընդհանուր բնույթի ու 65 զուգաբանական քարտեզներով, մոտ 9 տասնյակ բնակավայրերի ընդգրկումով: Աշխատանքը երկլեզվյան է՝ հայերեն ու անգլերեն, որը թույլ կտա նաև այլալեզու հետազոտողներին ծանոթանալու ներկայացված նյութին, օգտվելու դրանից:
- Հրատարակվել է «Հանդես բանաստեղծաց ձեռագիր բառարաններ (ԺԳ-ԺԸ դդ.)» գիրքը: Քննվել են Մաշտոցի անվ. Մատենադարանում պահվող «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով միջնադարյան ձեռագիր բառարանների 63 գրչագիր տարբերակներ: Այդ բառարաններն իրենց ստեղծման ժամանակի լեզվական վիճակը, մասնավորապես բառապաշարային իրողությունները հարազատորեն ներկայացնող արժեքավոր հավաքածուներ են, որոնց պարունակած նյութն առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ է դրվել և բազմակողմանի (և՛ բանասիրական, և՛ լեզվաբանական հայեցակետերով) քննության ենթարկվել:
- «Անարկներ գրական հայերենի պատմության» գիրքն ընդգրկում է գրական հայերենի պատմության հարցեր, որոնց լուծումն ունի կարևոր նշանակություն լեզվի և այն կրող հանրության պատմամշակութային առաջընթացի առավել առարկայական պատկերացում ունենալու տեսանկյունից: Աշխատանքը բնագրագիտական-լեզվաբանական քննություն է, որն առնչվում է գրավոր ժամանակաշրջանի հին, միջին ու նոր շրջանների լեզվական ընտրված, մինչև օրս չուսումնասիրված նյութերին:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- «Նոր բառեր, պրակ Թ» գրքում արձանագրված են բացատրական ու նորաբանությունների բառարաններում չվկայված բառեր:

- «Ընդհանուր լեզվաբանություն. գործնական աշխատանքների ձեռնարկ»-ը միտված է նպաստելու ուսանողների ինքնուրույն աշխատանք կատարելուն, նրանց գործնական հմտությունների զարգացմանը: Գիրքը կարող է օգտակար լինել ընդհանուր ու հայ լեզվաբանությամբ հետաքրքրվողների համար:
- Ենթագիտակցությունից լեզվագիտակցություն ու հաղորդակցում. եռափուլ լաբիրինթոս գիտագործնական մոդելը ներկայացվել է «Հոգեբանական վերնիսաժ. Expo-25» միջոցառմանը: Մոդելը հնարավորություն է ընձեռել ստանալու բազմաբնույթ դիտարկումներ լեզվամտածողության, ներքին հաղորդակցական դինամիկայի ու ընկալողական գործընթացների իրազեկման առնչությամբ:
- «ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ Տեղեկագիրք 2024» գիրքը ներկայացնում է ինստիտուտի աշխատակիցների հրապարակած գիտական աշխատանքների մատենագիտական ցանկերն ու հրապարակումների համառոտ բովանդակությունը (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն):

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 2 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալուսնական աշխատանքներ 4 բազային ու 3 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 12 մենագրություն ու ժողովածու, 1 ուսումնական ձեռնարկ, հրապարակվել է 40 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (9-ը Scopus/WoS), 48 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (27-ն արտասահմանյան): Պաշտպանվել է 1 դոկտորական ատենախոսություն:

Ձեռք են բերվել 11 400 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Մ. ԱՐԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 0015 Երևան, Սուրբ Գրիգոր
Լուսավորչի փ. 15
🌐 www.litinst.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Հրատարակվել է «Ավետիք Իսահակյան. գիտական կենսագրություն (1901-1912)» 2-րդ գիրքը՝ խարսխված փաստագրական, մատենագիտական նյութերի վրա, որոնց մի մասն առաջին անգամ է դրվում գիտական շրջանառության մեջ:
- Հրատարակվել է «Եղիա Տեմիրճիպաշյան. կյանքը և գործը կամ «Միշտ ճամբան փնտռող մարդը պիտի ըլլամ»» մենագրությունը, որը գրողի կյանքի ու ստեղծագործության ամբողջական վերլուծության ու գնահատության առաջին փորձն է:
- Հրատարակվել է «Հենրիկ Էդոյան. «Խոսքն իմ հենարանն է»» մենագրությունը, որն արժևորում և մեկնաբանում է Էդոյանի պոեզիայի գեղարվեստական համակարգը, գեղագիտական հայեցողությունը, նրա տեղն ու դերը արդի հայ ու համաշխարհային պոեզիայի գրապատմական համատեքստում:
- Հրատարակվել է «Հակոբ Մովսես. բանաստեղծը և գեղագետը» մենագրությունը, որը գրողի գրական ժառանգության առաջին ամբողջական քննությունն ու արժևորումն է:
- Հրատարակվել է Ն.Աղբալյանի «Երկերի ժողովածուի» (7 հատորով) 1-ին հատորը:
- Հրատարակվել է Ե. Չարենցի «Երկերի ժողովածուի» (13 հատորով) 2-րդ հատորը:
- Հրատարակվել է Հովհ.Թումանյանի «Երկերի լիակատար ժողովածուի» 6-րդ հատորը (վերախմբագրված հրատարակություն):

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Հրատարակվել է «Հայ գրականություն 12» դասագիրքը, որը բաղկացած է թեմատիկ 2 բաժնից՝ «Մարդ, բնություն, տեխնոլոգիա», «Ժամանակակից և սփյուռքահայ գրականություն»: Դասագրքում ընդգրկված նյութը վերաբերում է 20-րդ դարի 2-րդ կեսի ու անկախության շրջանի հայ գրականությանը: Ներառված են հայ դասականների, ժամանակակից ու սփյուռքահայ գրողների լավագույն երկերը: Հեղինակների կյանքն ու ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը ներկայացնող, ինչպես նաև լրացուցիչ նյութերը հասանելի են QR ծածկագրերով:
- Հրատարակվել է «Գրականություն 9» դասագիրքը, որում ներկայացված են 5-րդ դարի հայ գրականությանը, Մ.Մաշտոցի ու գրեթե բոլորի, «Սասնա ծռեր» էպոսին ու հայրեններին նվիրված գլուխներ, Մ.Խորենացու, Փ.Բուզանդի, Կորյունի, Գր.Նարեկացու, Ն.Շնորհալու, Ֆրիկի, Սայաթ-Նովայի, Մ.Նալբանդյանի, Ռ.Պատկանյանի, Դ.Դեմիրճյանի կենսագրություններն ու մի քանի ստեղծագործություններ, որոնց հենքով ընդլայնվում են աշակերտների պատկերացումներն ու գրականագիտական գիտելիքները պատմագրություն, տաղերգություն, շարական, հանելուկ, հայրեն, առասպել, վիպերգ, էպոս և այլ հասկացությունների շուրջ:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 միջազգային ու 3 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտափոխանակական աշխատանքներ 2 բազային, 4 տնտեսական պայմանագրային ու 5 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրատարակվել է 16 մենագրություն ու ժողովածու, 2 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրապարակվել է 78 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (19-ը Scopus/WoS), 22 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (2-ն արտասահմանյան): Պաշտպանվել է 4 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Ձեռք են բերվել 975 000 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/4
www.orient.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Ավարտվել է գոյաբանական անվտանգության տեսության շրջանակում Հայաստանի նկատմամբ Ադրբեջանի հետպատերազմյան քաղաքականության վերլուծությունը, հիմնավորվել է, որ հակահայ նարատիվների շարունակականությունը պայմանավորված է ադրբեջանական ազգակերտման ու ինքնության կառուցման ներքին տրամաբանությամբ: Կարևոր է նաև ռուս-թուրքական մրցակցության դինամիկայի համակարգային ուսումնասիրությունը, բացահայտվել է դրա ազդեցությունը Հարավային Կովկասի ռազմաքաղաքական միջավայրի վրա:
- Առաջին անգամ հայաստանյան իրանագիտության մեջ ներկայացվել է Իրանի Իսլամական Հանրապետության կառավարման համակարգի ամբողջական, համակարգված, ինստիտուցիոնալ մոդելը ոչ թե հատվածաբար, այլ որպես փոխկապակցված, բազմաշերտ կառավարման մեխանիզմ: Վերլուծվել են համակարգի «ինը սյուները»՝ բացահայտելով դրանց լիազորություններն ու փոխվերահսկման մեխանիզմները:
- Իրականացվել են սկզբնաղբյուրային ու տեսական նոր ուսումնասիրություններ Արցախի պատմամշակութային ժառանգության, Ադրբեջանի պետականության ու էթնոգենեզի խնդիրների, Թուրքիայի տարածաշրջանային ռազմական քաղաքականության վերաբերյալ:
- Միջնադարյան և վաղ նոր շրջանի եվրոպական ու հայկական քաղաքական համակարգերի ուսումնասիրության արդյունքում առաջարկվել են պետության ընկալման 2 նոր՝ հիերարխիկ ու «հորիզոնական» մոդելներ, վերաիմաստավորվել է «հավատարմության» քաղաքական-իրավական հասկացությունը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- «Իրան (երկրագիտական տեղեկատու)» աշխատությունը համակողմանի տեղեկատվություն է ապահովում ԻԻՀ տնտեսության ու հասարակական կյանքի վերաբերյալ, նպաստում է հայ-իրանական հարաբերությունների խորացման

ընկալմանը և որպես հենարանային տեղեկատու է ծառայում փորձագիտական, դիվանագիտական ու կրթական շրջանակների համար: Միաժամանակ այն կիրառելի է նաև բուհական ուսուցման համար:

- «Ալևարկ Քրիստոնեական բարոյագիտության» գիտահանրամատչելի աշխատությունը հանրային դաշտին մատչելի ձևով ներկայացնում է քրիստոնեական բարոյագիտության հիմնարար սկզբունքները, նպաստում արժեքային կրթության ամրապնդմանը: Գիրքը խթանում է բարոյական նորմերի գիտակցված ընկալմանն ու հասարակական պատասխանատվության մշակույթի ձևավորմանը:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 3 միջազգային ու 3 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտարեխնդիրական աշխատանքներ 3 բազային, 2 տնտեսական պայմանագրային ու 11 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրատարակվել է 16 մենագրություն ու ժողովածու (1-ն արտասահմանում), 3 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրապարակվել է 37 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (16-ը Scopus/WoS), 11 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (2-ն արտասահմանյան), 7 թեզիս (4-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական արեւնախոսություն:

Ձեռք են բերվել 2 085 395 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 9 կազմակերպությունների հետ՝ 4-ը բուհերի, 5-ն արտասահմանյան գիտական / գիտակրթական կազմակերպությունների:

ՀԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

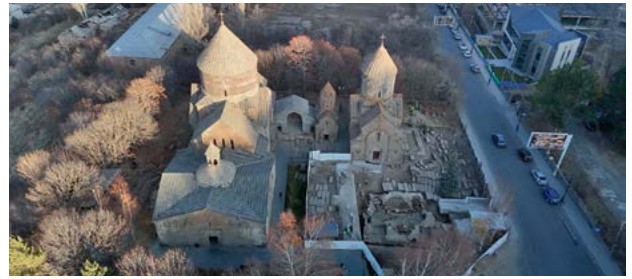
0025 Երևան, Չարենցի փ. 15
www.iae.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Տարբեր դարաշրջանների 39 հուշարձանների դաշտային հետազոտություններով էականորեն համալրվել է Հայկական լեռնաշխարհի նյութական ու հոգևոր մշակույթի ուսումնասիրության աղբյուրագիտական հենքը:
- Վանի արքաների քաղաքաշինական գործունեության նոր, անհայտ փաստ է արձանագրվել Շամիրամի քաղաքատեղիում, որտեղ պեղումներով բացվել են ուրարտական շրջանի պարսպապատ շինությունների մնացորդներ:
- Հայտնաբերվել է 2 նոր վաղմիջնադարյան եկեղեցի (Կեչառիսի վանքի տարածքում, Կապանի միջնաբերդում), բացահայտվել են նոր տեղեկություններ վանական տնտեսության մասին (Շատիվանք):
- Շարունակվել են Արցախի տարածքի մշակութային ժառանգության ուսումնասիրությունները, արդյունքները հրատարակվել են անգլերենով: Անդրադարձ է կատարվել 40 պետական ու մասնավոր թանգարաններին, դրանց դերակատարությանն ուներկա վիճակին: Ավարտվել է Արցախի պատմամշակութային ժառանգության կարևորագույն հուշարձաններից մեկի՝ Տիգրանակերտի միջմասնագիտական, հիմնարար հետազոտությունը, որի արդյունքները հրատարակվել են կոլեկտիվ մենագրությունում: Ավարտվել է երկրորդ արցախյան պատերազմի վերլուծությանը նվիրված ուսումնասիրությունը (հրատարակվել է անգլերենով):
- Ամփոփվել են հայոց ցեղասպանության հիշողության մեկդարյա գործընթացի մարդաբանական վերլուծության արդյունքները: «Ոգեկոչելով Հայոց ցեղասպանությունը» մենագրությունը (անգլերեն ու հայերեն) արժեքավոր ներդրում է ցեղասպանագիտական ուսումնասիրությունների ոլորտում:

Շատիվանք (Վայոց ձորի մարզ), եկեղեցու պեղումներից հայտնաբերված 18-րդ դարի գանձը

Կեչառիս (Կոտայքի մարզ), 7-րդ դարի նորահայտ քառաբսիդ եկեղեցին

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- ՀՀ Ազգային արխիվում ու դաշտային հետազոտությամբ հավաքել են նյութեր Արցախի փախստականների վերաբերյալ: Ավարտական փուլում են ԽՍՀՄ քաղաքական բռնությունների գոհերի մասին «Հիշատակի գիրք» 5 հատորների կազմության ու «Խորհրդային Ադրբեջանի հուշարձանային քաղաքականությունը» վերլուծություն-գրքի աշխատանքները:
- Հուշարձանապահպանության կարևոր նախադեպ է նոր պեղված դամբարանի տեղափոխությունն ու վերահավաքը Կապանի երկրագիտական թանգարանի տարածքում:
- Վերականգնվել, հետազոտության ու թանգարանացման համար նախապատրաստվել են 22 հուշարձաններից հայտնաբերված տարբեր դարաշրջանների գտածոներ, այդ թվում՝ ամբողջացող 93 ու մասնակի 97 անոթ:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 5 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալուսնական աշխատանքներ 2 նպատակային, 1 բազային, 22 տնտեսական պայմանագրային ու 25 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով (այդ թվում՝ 3 միջազգային թեմատիկ ծրագրերով), հրատարակվել է 33 մենագրություն ու ժողովածու (5-ն արտասահմանում), 5 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրապարակվել է 139 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (67-ը Scopus/WoS), 97 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (24-ն արտասահմանյան), 95 թեզիս (79-ն արտասահմանում): Պաշտպանվել են 3 թեկնածուական ու 2 դոկտորական պրեմիախոսություններ:

Ձեռք են բերվել 1 711 300 ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ:

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 5 կազմակերպությունների հետ՝ 2-ը բուհերի, 3-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

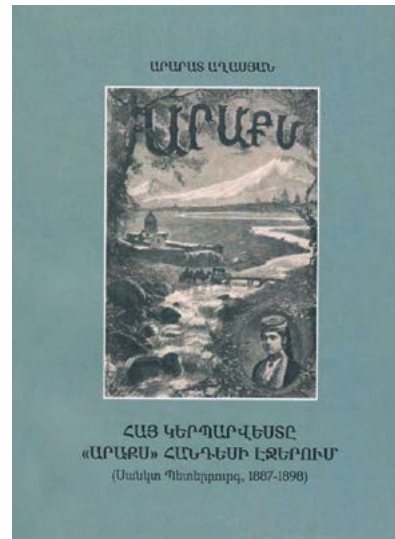

ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

📍 Երևան 0019, Մ. Բաղրամյան պող. 24/4
 🌐 www.arts.sci.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- «Հայ արվեստի համալիր ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակում շարունակվել են ժամանակակից արվեստի ուսումնասիրման աշխատանքները: Ուսումնասիրվել է Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի գործունեությունը 21-րդ դարում, ներկայացվել է համերգային գործունեությունը, բացահայտվել նրա ներդրումը Հայաստանի երաժշտական կյանքում, հայ դասական ու ժամանակակից սիմֆոնիկ, վոկալ-սիմֆոնիկ երաժշտության հանրահռչակման գործում: «Ռուբեն Սարգսյանի աշխարհը. կոմպոզիտորը և ժամանակը» մենագրությունը կոմպոզիտորի ստեղծագործության համակողմանի ուսումնասիրություն է:
- Նոր և նորագույն շրջանների հայ կերպարվեստի ուսումնասիրության շրջանակում ուսումնասիրվել են հայկական մամուլի պատմության մեջ գրական-գեղարվեստական պատկերազարդ առաջին՝ «Արաքս» հանդեսում 19-րդ դարի հայ արվեստագետների ստեղծագործությանը նվիրված նյութերը, բացահայտվել է «Արաքսի»-ի դերը 19-րդ դարի հայ կերպարվեստի հանրահռչակման գործում, հրատարակվել է «Հայ կերպարվեստը Սանկտ Պետերբուրգի «Արաքս» հանդեսում (1887-1898թթ.)» մենագրությունը:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- «Հայ արվեստի համալիր ուսումնասիրություն» ծրագրի հայ դասականների հոգևոր ժառանգության հրատարակության շրջանակում հրատարակվել է Կոմիտասի «Երկերի ժողովածու»-ի 2-րդ հրատարակության 2-րդ հատորը, որն ընդգրկում է Կոմիտասի խմբերգերի մի մասը:
- Հրատարակվել են հանրակրթական դպրոցների 4-րդ ու 11-րդ դասարանների համար «Երաժշտություն» առարկայի դասագրքերը:
- Հրատարակվել է գիտահանրամատչելի «Ռուսիյն» արվեստի պատկերազարդ հանդեսի 4 համար, որտեղ հոդվածների հեղինակների մեծ մասն ինստիտուտի մասնագետներն են:
- Արվեստագիտական արդյունքի հանրայնացմանն են միտված Հանրային ռադիոյում ՀԱՍԵ Արարատյան Հայրապետական թեմի «Ինքնություն» հաղորդաշարի հաղորդումները, որոնց ընթացքում հանդես են եկել ինստիտուտի մասնագետները:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 միջազգային ու 3 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալուսնական աշխատանքներ 1 բազային ու 1 թեմալիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրատարակվել է 14 մենագրություն ու ժողովածու, 4 ուսումնական ձեռնարկ ու դասագիրք, հրատարակվել է 51 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (14-ը Scopus/WoS), 15 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (7-ն արտասահմանյան), 19 թեզիս (5-ն արտասահմանում):

ՇԻՐԱԿԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

📍 3101 Գյումրի, Վ. Սարգսյան փ. 5ա
🌐 www.shirakcenter.sci.am

- Ջրածորի ամրոցի ու հարակից քարայրների հետազոտությամբ վերակազմվել է Շիրակի հյուսիսի վարչապաշտամունքային լանդշաֆտը: Առանցքային նորույթը Ջրածորի ուրարտական տաճարի փաստագրումն է, որը հիմնավորում է Վանի թագավորության ազդեցության տարածումը սահմանային գոտում: Բացահայտվել է ամրոցի եռաշերտ պաշտպանական համակարգը (վաղ երկաթի դար):
- Վերակառուցվել է պատմական Շիրակի, Տայքի, Կարսի ու Ջավախքի սոցիալ-քաղաքական ու էթնոժողովրդագրական դինամիկան (Ք.ա. I հզ. – XX դ.): Հիմնավորվել է շումերական դիցաբանության ու Հայկական լեռնաշխարհի լանդշաֆտի աղերսը, տրվել է Պակտյուկների նոր տեղայնացումը: Բացահայտվել են Ալեքսանդրապոլի գավառի սոցիալական շարժումների օրինաչափությունները:
- Համակարգվել է Շիրակի նյութական ու հոգևոր ժառանգությունը. մենագրությամբ ամփոփվել է գործվածքի մշակույթը, լուսաբանվել է Լենինականի արդյունաբերական բանավանների էվոլյուցիան: Էթնոհոգեբանական քննությամբ վեր են հանվել 1988 թ. երկրաշարժի տրավմայի հաղթահարման մոդելները: Կազմվել է Շիրակի պարերգային բանահյուսության համահավաքը (928 միավոր): Փաստագրվել են Գյումրու արդի խոսվածքի ձևաբանական զարգացումները:

- Իրականացվել է Շիրակի երաժշտական բանահյուսության ու ճարտարապետության տիպաբանական վերլուծություն: Բացահայտվել են խորհրդային գաղափարախոսության ազդեցությամբ ավանդական երգարվեստի փոխակերպումները: Ճարտարապետության ոլորտում, Անիի միջնաբերդի վեցախորան եկեղեցու օրինակով, տարանջատվել են Բագրատունյաց ու Ջաքարյանների շինարարական փուլերը՝ հստակեցնելով Անի-Շիրակի ու Տայք-Գուգարքի դարոցների առնչությունները:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալուսնական աշխատանքներ 1 բազային ու 3 թեմատիկ դրամաշնորհային ծրագրերով, հրապարակվել է 7 մենագրություն ու ժողովածու, հրապարակվել է 47 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (8-ը Scopus/WoS), 21 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (2-ն արտասահմանյան), 74 թեզիս (11-ն արտասահմանում):

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 2 կազմակերպությունների հետ՝ 1-ը բուհի, 1-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպության:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ»

📍 0015 Երևան, Սուրբ Գրիգոր
Լուսավորչի փ. 15
🌐 www.encyclopedia.am

Շարունակվել են «Հայաշխարհ» հանրագիտարանի բառացանկի և 1-ին, 2-րդ, 3-րդ հատորների հոդվածների համալրման ու պատրաստման աշխատանքները: «Անձնանուններ» բաժնում ներառվել է նաև 200-ից ավել նոր կենսագրական:

ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՅՈՒՐՈ

0004, Երևան, Ծովակալ Իսակովի պող. 24
www.nbe.am

Հիմնարար գիտական արդյունքներ

- Կազմակերպվել և իրականացվել են գիտահետազոտական, գիտամեթոդաբանական, գիտատեխնիկական, գիտափորձնական աշխատանքներ՝ նպատակաուղղված իրավասու մարմինների կողմից նշանակված փորձաքննությունների ապահովմանն ու բարելավմանը:
- Դատական փորձագիտական հետազոտությունների մեթոդական միասնականությունն ապահովելու նպատակով կատարվել է հետազոտությունների գործող մեթոդիկաների համակարգում, նորերի մշակում, դրանց փորձարկում ու գործածության համար երաշխավորում:
- Իրականացվել են հանցավորություն ծնող պատճառների ու պայմանների ուսումնասիրում, հանցագործությունների կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների մշակում ու համապատասխան առաջարկությունների նախապատրաստում:
- Քրեական հետապնդում ու արդարադատություն իրականացնող մարմինների կողմից նշանակվող փորձաքննությունների իրականացման ոլորտում մշակվել, փորձարկվել և ներդրվել են ժամանակակից գիտափորձնական մեթոդներ, գիտատեխնիկական միջոցներ:

Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ

- Մշակվել, տեղայնացվել և ներդրվել են գիտական պատկերացումներին համապատասխան հետազոտական մեթոդներ ու մեթոդիկաներ՝ կիրառելով արդիական սարք-սարքավորումներ, ծրագրային ապահովումներ, ձևավորվել են փորձագիտական տվյալների բազաներ:
- Իրականացվել են փորձաքննություններ 28 տեսակով ու 114 ենթատեսակով, կատարվել են 16000-ից ավել օբյեկտների փորձագիտական հետազոտություններ, ստացվել են գիտականորեն հիմնավորված արդյունքներ:
- Անցկացվել են ելակետային տվյալներ ձեռք բերելու պարտականություններ ու փորձաքննություններ նշանակելու լիազորություն ունեցող իրավասու աշխատողների վերապատրաստման դասընթացներ:
- Կատարվել է տարբեր մասնագիտությունների գծով դատական փորձագետի ուսուցում ու որակավորման հավաստում:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 1 բազային ծրագրով, հրապարակվել է 7 մենագրություն ու ժողովածու (3-ն արտասահմանում), հրապարակվել է 42 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (2-ը Scopus/WoS), 7 հոդված գիտաժողովների նյութերի ժողովածուներում (արտասահմանյան):

ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24դ.
www.isec.am

- Գործում է ավելի քան 20 ամբիոն, որտեղ իրականացվում են մագիստրոսական կրթական ծրագրեր շուրջ 33 մասնագիտություններով: Յուրաքանչյուր տարի սովորում և հետազոտական աշխատանք են իրականացնում շուրջ 500 մագիստրանտ ու 390-ից ավել ասպիրանտներ ու հայցորդներ:
- Ընդլայնվել են գործընկեր կազմակերպությունների հետ համագործակցային կապերը, ներդրվել են միջազգային շարժունության նոր ծրագրեր:
- Համաշխարհային համալսարանների վարկանիշային աղյուսակում ԳԿՄԿ զբաղեցրել է 305-րդ տեղը 422 մասնակից համալսարանների շարքում՝ հավաքելով 5241 միավոր, ինչը Կենտրոնը դասում է միջինից բարձր վարկանիշ ունեցող բուհերի շարքում:
- Ստացվել է ֆինանսավորում՝ Եվրոպական հանձնաժողովի Էրազմուս+«Կարողությունների զարգացում բարձրագույն կրթության ոլորտում» (CBHE) գործողության շրջանակում իրականացնելու «EUBridge» ծրագիրը, որտեղ ԳԿՄԿ առաջին անգամ հանդես է գալու որպես ծրագրի համակարգող:
- Կենտրոնը մասնակցել է Էրազմուս+կարողությունների զարգացման ու միջազգային կրեդիտային շարժունության մի շարք ծրագրերի:
- ԳԿՄԿ ուսանողները Էրազմուս+միջազգային կրեդիտային շարժունության ծրագրի շրջանակում ուսումնառել են Սուրբ Կյուրեղի ու

Մեթոդիսի անվ. Վելիկո Տիոնովյի (Բուլղարիա), Լիլի (Ֆրանսիա), Միջազգային Տելեմատիկ, Տուշայի, Բոլոնիայի ու Նեապոլի Ֆեդերիկո II-ի անվ.(Իտալիա) համալսարաններում:

- Կենտրոնում դասախոսություններ են կարդացել Սուրբ Կյուրեղի ու Մեթոդիսի անվ. Վելիկո Տառնովյի (Բուլղարիա), Կրակովի ազգային կրթական հանձնաժողովի, Լիլի (Ֆրանսիա), «Տնտեսագիտության բարձրագույն դպրոց» ազգային հետազոտական համալսարանի (ՌԴ), Վաշինգտոնի համալսարանների դասախոսները:
- Շարունակվել է «Կաճառ» գիտական պարբերականի ու «Գիտության աշխարհում» գիտահանրամատչելի հանդեսի հրատարակումը:
- Վերջնարդյունքահեն կրթական ծրագրերի մշակմանն ու ներդրմանը համահունչ՝ Կենտրոնի բոլոր ամբիոնները վերանայել և բարելավել են համապատասխան մասնագիտական կրթական ծրագրերը:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 1 միջազգային ու 1 հանրապետական գիտաժողով, իրականացվել են գիտական և գիտալրերինիկական աշխատանքներ 1 թեմայիկ դրամաշնորհային ծրագրով, հրապարակվել է 1 մենագրություն, 1 ուսումնական ձեռնարկ, հրապարակվել է 46 հոդված գրախոսվող ամսագրերում (8-ը Scopus):

Կնքվել են համագործակցության պայմանագրեր/ հուշագրեր ՀՀ ԳԱԱ համակարգից դուրս գործող 12 կազմակերպությունների հետ՝ 9-ը բուհերի, 3-ն արտասահմանյան գիտական/գիտակրթական կազմակերպությունների:

ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

📍 0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24/6
 🌐 www.flib.sci.am

2025թ. ձեռք է բերվել 5090 միավոր գրականություն՝ 4066 միավոր գիրք, 958 միավոր պարբերական հրատարակություններ, 57 միավոր այլ նյութեր, 8 լրակազմ թերթեր: Ըստ լեզուների՝ գրադարանը համարվել է 3400 հայերեն, 1690 միավոր օտար գրականությամբ: Հայաստանյան ու միջազգային գրքափոխանակության ծրագրերով ստացվել է 339 գրադարանային միավոր: Գրքափոխանակության ֆոնդ է հանձնվել 1219 միավոր գրականություն:

Լուսաձրվել, մշակվել և նիշաճանաչվել է 530366 էջ՝ համարելով Համահայկական թվանշային գրա-

դարանը: Այժմ թվանշային գրադարանը պարունակում է 309025 թվային նյութ՝ 196352 հոդված, 7570 պարբերական, 6743 գիրք, 32 տեսանյութ, 15 քարտեզ:

Գրադարանը սպասարկել է 7298 ընթերցողի ավանդական ու էլեկտրոնային եղանակներով: Սպասարկման բաժնի համակարգիչներից օգտվել է 2338 այցելու, սպասարկվել է 2129 էլեկտրոնային, 3573 թղթային պատվեր, 18996 գրադարանային միավոր:

ԳԱԱ ամսագրերի 620 գիտական հոդված ու 6 գիրք ստացել է թվային օբյեկտի նույնականացուցիչ (DOI):

Գրադարանի հավաքածուն առ 01.01.2026թ. կազմել է 3089498 գրադարանային միավոր՝ 1693080 միավոր գիրք, 1370666 միավոր պարբերական, 25752 այլ նյութեր:

«ԳԵՂԱՐԴ» ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

📍 0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24դ.
🌐 www.geghard-saf.am

- «Գեղարդ» հիմնադրամը հետևել և արձագանքել է հակահայկական շեշտադրումներ ունեցող գիտական հրապարակումներին ու միջոցառումներին:
- Բողոք-նամակներ է հղել միջազգային գիտական մի շարք ամսագրերի հակագիտական ու հակահայկական բովանդակությամբ հոդվածներ տպագրելու համար՝ *“Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi”*, *“Bonposy ucumusu”*, *“The Caucasus and the World”*, *“Universidad y Sociedad”*, *«Տոմսկի պետական համալսարան»*, *“Современная научная мысль”*, Վատիկանի Գրիգորյան համալսարանին «Քրիստոնեությունը Ադրբեջանում. պատմություն և արդիականություն» խորագրով գիտաժողով կազմակերպելու համար:
- Հիմնադրամը նաև բողոք-ստորագրահավաք է կազմակերպել ընդդեմ ռուս վարդապետ Ալ.Նիկոնորովի հակահայկական ու հակագիտական գործունեության: Ադրբեջանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի Ա.Բաքիխանովի անվ. պատմության ինստիտուտն ընդդեմ հիմնադրամի գործունեության բողոք-նամակ է ուղարկել, ինչին տրվել է պատասխան նամակ:

- Ադրբեջանական տեղեկատվական տարբեր աղբյուրների մշտադիտարկման հիման վրա Հիմնադրամը գիտական հիմնավորումներով 6 հայտարարություն է տարածել:

Կազմակերպվել և անցկացվել է 2 գիտաժողով ու 2 աշխատաժողով, հրապարակվել է 6 հիփոք, հրապարակվել է 11 հոդված:

ՍԵՎԱՆԱ ԼՃԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

📍 0019 Երևան, Մ. Բաղրամյան պող. 24

- Հանձնաժողովի փորձաքննությանը ներկայացված 39 ծրագրերի, նախագծերի ու առաջարկությունների վերաբերյալ տրվել են կարծիքներ, որոնցից 24-ը բացասական, 15-ը դրական:
- Առաջարկություն է ներկայացվել Սևանա լճի ջրաձածկման ենթակա տարածքների մաքրման, նախատեսվող նոր ջրամբարների կառուցման, լճի բացասական հաշվեկշռի պատճառների ուսումնասիրման, լճում ձկան ու խեցգետնի արդյունագործական որսի տարեկան առավելագույն չափաքանակների բնութագրման վերաբերյալ:
- Քննարկվել են Սևանա լճից ջրբացթողումների, ջրակորուստների նվազեցման, մշակաբույսերի ոռոգման ջրապահանջի նորմերի պահպանման, լճի ջրհավաք ավազանի բնակավայրերի կոյուղաջրերի մաքրման խնդիրները, տրվել են համապատասխան առաջարկություններ:
- Իրականացվել է գիտարշավ դեպի Գեղարքունիքի մարզի Նորատուսի մանկապարտեզի կեղտաջրերի մաքրման փոքր կայան, Լիճք ձկնաբուծարան, Սևանա լճից ջրբացթողումների հաշվառման Գեղամավանի դիտակետ, Սևան ՀԷԿ, Լճաշեն համայնքի բազալտի հանքեր տեղում երկրաբանական ուսումնասիրության հնարավոր ազդեցության գնահատման համար:

- Քննարկվել և հավանություն է տրվել Սևանա լճում ձկան ու խեցգետնի արդյունագործական որսի տարեկան առավելագույն չափաքանակների սահմանման վերաբերյալ:
- Կազմակերպվել է հանձնաժողովի ընդլայնված նիստ Սևանա լճից ջրբացթողումների, ջրակորուստների, ջրային ռեսուրսների կառավարման հարցերով, մասնակցել են մասնագետներ Էկոնոմիկայի, Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների, Շրջակա միջավայրի նախարարություններից: Քննարկումների արդյունքում որոշվել է ստեղծել աշխատանքային խումբ, որը կգնահատի Սևանա լճից ոռոգման նպատակով օգտագործվող ջրի կորուստների հիմնական պատճառները, կառաջարկի լուծման ուղիներ: Առաջարկություններ են ներկայացվել Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտե լճի էկոհամարգի պահպանության հիմնախնդիրների գիտական ծրագրերում առավել արյունավետ համագործակցելու վերաբերյալ:
- Շարունակվել է ակտիվ համագործակցությունը Շրջակա միջավայրի նախարարության ու նախարարության ենթակա կառույցների՝ «Հիդրոտեղեկութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն»-ի, ՏԿԵՆ ջրային կոմիտեի, Գեղարքունիքի մարզպետարանի հետ: Հանձնաժողովը սերտորեն համագործակցել է միջազգային կազմակերպությունների հետ: EU4Sevan ծրագրի թիմի հետ պարբերաբար քննարկվել է ծրագրի շրջանակում իրականացվող ու պլանավորվող աշխատանքների վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

Կազմակերպվել և անցկացվել է 59 միջազգային ու 31 հանրապետական գիտաժողով:

Մարգարյանի շրջահայության (Բյուրականի առաջին շրջահայություն՝ FBS, ընդգրկված է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Աշխարհի հիշողություն» միջազգային գրանցամատյանում) 60-ամյակին ու Հայկական վիրտուալ աստղադիտարանի 20-ամյակին նվիրված «Աստղագիտական շրջահայություններ և մեծ տվյալներ-3» (ASBD-3) միջազգային գիտաժողովին մասնակցել է շուրջ յոթ տասնյակ գիտնական աշխարհի 15 երկրներից: Գիտաժողովը կազմակերպել էին Վ.Համբարձումյանի անվան Բյուրականի աստղադիտարանը, Հայկական աստղագիտական ընկերությունը, Հայկական վիրտուալ աստղադիտարանի և Միջազգային աստղագիտական միության Հարավարևմտյան և Կենտրոնական Ասիայի աստղագիտության զարգացման տարածաշրջանային գրասենյակը:

«Նոր զարգացող միտումները քիմիայում-2025» (NewTrendsChem-2025) միջազգային գիտաժողովը միավորել էր աշխարհի տարբեր երկրների մի քանի տասնյակ անվանի քիմիկոսների ու երիտասարդ գիտնականների: Գիտաժողովի մասնակից-

ները հանդես են եկել զեկուցումներով՝ նվիրված օրգանական սինթեզին, կատալիզին, բժշկական, գերմոլեկուլային ու հետերոցիկլիկ քիմիային, նյութագիտությանը, ինչպես նաև քիմիայում, կենսաբանությունում, բժշկության մեջ կիրառվող ժամանակակից թվային տեխնոլոգիաներին:

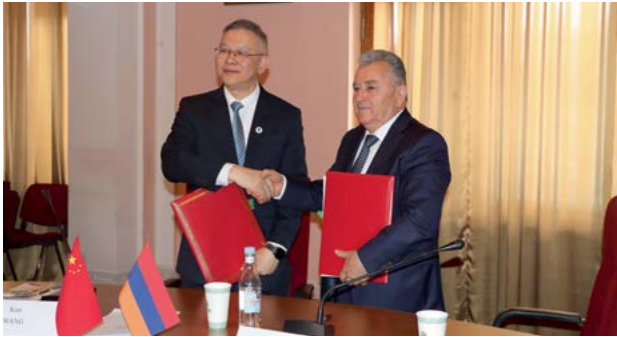
«Լուծումներ համագործակցության միջոցով» խորագրով «Գոտի և ճանապարհ» միջազգային թանգարանային գիտաժողովին մասնակցել են ԱՄՆ-ի, Իտալիայի, Իրանի, Հայաստանի, Չինաստանի, Սերբիայի ու Վրաստանի գիտական, մշակութային ու դիվանագիտական կառույցների ներկայացուցիչներ: Ներկայացվել են երկու տասնյակ զեկուցումներ՝ նվիրված թանգարանային ոլորտում նորարարական մոտեցումներին, արհեստական բանականության ստեղծած հնարավորություններին ու մարտահրավերներին, թանգարանների դերին գեոտուրիզմի զարգացման գործում, պատմամշակութային հնավայրերի թանգարանացման խնդիրներին, Հայաստան-Չինաստան հարաբերություններին, Մետաքսի ճանապարհի ընթացիկ հնագիտական ուսումնասիրություններին ու համագործակցության հեռանկարներին:

ՄԻՋԱԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱԱ գիտահետազոտական կազմակերպությունները շարունակել են զարգացնել միջազգային համագործակցությունը. կնքվել է 40 նոր համաձայնագիր և ընդլայնվել են գործընկերային կապերը 16 երկրի կազմակերպությունների հետ: Մասնավորապես համագործակցության հուշագրեր ու համաձայնագրեր են կնքվել Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության Երկրաշարժերի վարչության, Բելգիայի Գենտի համալսարանի հետ:

ԳԱԱ պատվիրակությունները մասնակցել են միջազգային հեղինակավոր գիտական միջոցառումների, այդ թվում՝ Միջազգային գիտական խորհրդի (ISC) 3-րդ գագաթնաժողովին (Մասկատ, Օման), Միջազգային ակադեմիաների ասոցիացիայի (MAAH) գիտական խորհուրդների 2-րդ համագումարին (Ցզինան, ՉԺՀ), ANSO-ի 4-րդ գագաթնաժողովին (Պեկին, ՉԺՀ) և այլն:

Գերմանիայի Լինդաու քաղաքում անցկացվող Նոբելյան մրցանակակիրների հետ հանդիպմանը մասնակցել է 2 երիտասարդ գիտնական:

ԳԱԱ պատվավոր դոկտորի կոչում է շնորհվել Սալոնիկի Արիստոտելի համալսարանի դեղագիտության ֆակուլտետի պրոֆ. Ա.Գերոնիկակիին

և Չինաստանի Երկրաֆիզիկայի ինստիտուտի տնօրեն, Ասիական սեյսմաբանական հանձնաժողովի գլխավոր քարտուղար պրոֆ. Լ.Լիին:

ԳԱԱ արտասահմանյան անդամներն ակտիվորեն ներգրավվել են գիտական ու կրթական գործընթացներում. նրանք ԳԱԱ կազմակերպությունների հետ համատեղ բարձր վարկանիշ ունեցող միջազգային գիտական ամսագրերում հրապարակել են ավելի քան 20 հոդված, վերապատրաստել 29 երիտասարդ մասնագետ, ղեկավարել 1 դոկտորական ու 4 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Եվրոպական հանձնաժողովի հետ համագործակցության շրջանակում իրականացվել են ԵՄ «Հորիզոն Եվրոպա» ծրագրին նվիրված տեղեկատվական միջոցառումներ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությունը խթանելու, ծրագրի հնարավորություններն ընդլայնելու նպատակով:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՋԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

«Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագրի» միջոցառումների շրջանակում իրականացվել է 5 մրցույթ, դրանց արդյունքում շահառու է ճանաչվել 133 երիտասարդ գիտնական:

- «Երիտասարդ գիտնականների վերապատրաստում արտասահմանում» մրցույթի նպատակն էր աջակցել երիտասարդ գիտնականների մասնագիտական որակավորման բարձրացմանը: Մրցույթին ներկայացված 58 հայտից ֆինանսավորման համար հաստատվել է 15-ը:
- «Արտերկրի գիտնականների կարճատև այցելություններ ՀՀ գիտահետազոտական կազմակերպություններ» մրցույթի շրջանակում արտերկրի առաջատար համալսարաններից հրավիրված գիտնականներն անցկացրել են մեթոդական դասընթացներ, աշխատաժողովներ: Դրանք կարող են ներառվել նաև ՀՀ-ում կազմակերպվող սեզոնային դպրոցների ու մեծամասշտաբ գիտական միջոցառումների ծրագրերում: Մրցույթին ներկայացվել է 17 հայտ, ֆինանսավորման է արժանացել 8-ը:
- «Գիտահետազոտական աշխատանքի իրականացման օժանդակ ռեսուրսների ձեռքբերում» մրցույթի շրջանակում տրամադրվել է ֆինանսական աջակցություն հետազոտական տվյալների հավաքագրման ու վերլուծության ժամանակակից աղբյուրներն ու գործիքները հասանելի դարձնելու, հետազոտությունների արդյունքները միջազգային պարբերականներում տպագրելու, գիտաժո-

ղովներում ներկայացնելու համար: Մրցույթին ներկայացվել է 38 հայտ, ֆինանսավորման է արժանացել 13-ը:

- «Գիտական հոդվածների տպագրության խրախուսում» մրցույթի շրջանակում երիտասարդ գիտնականներին տրամադրվել են դրամական պարգևներ ազդեցության բարձր գործակցով միջազգային հեղինակավոր գիտական ամսագրերում հրապարակված հոդվածների համար: Մրցույթին ներկայացվել է 121 հայտ, դրամական մրցանակի է արժանացել 91 գիտահետազոտող:
- «Գիտության հանրայնացման մրցույթ»-ի նպատակը Հայաստանում գիտական համայնքի գործունեության լուսաբանմանն ուղղված նախագծերի ֆինանսավորումն է: Նախագծերը նպաստում են հանրության շրջանում գիտության նկատմամբ վստահության բարձրացմանն ու գիտնականի դերի վերաբերյալ ամբողջական պատկերացումների ձևավորմանը: Ներկայացվել է 35 հայտ, ֆինանսավորման է արժանացել 6-ը:

ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՅՆԱՑՈՒՄ

ԳԱԱ-ում մեկնարկել է «Գիտությունը մարզերում» խորագրով ճանաչողական այցերի շարքը՝ նպատակ ունենալով Հայաստանի տարբեր համայնքներում երիտասարդներին ու դպրոցականներին ներկայացնել գիտության ժամանակակից ձեռքբերումները, ծանոթացնել նրանց նոր տեխնոլոգիաների հետ, նպաստել գիտական միջավայրում նրանց ներգրավմանը:

Դպրոցների ավագ դասարանների աշակերտների համար իրականացվել է «Ամառային գիտական դպրոց» ծրագիրը, որի շրջանակում ավելի քան 200 դպրոցական այցելել է ԳԱԱ 8 գիտական կազմակերպություն, ծանոթացել դրանց գործունեությանը:

Անցկացվել է «Հայկական համադպրոցական գիտության փառատոն-2025» միջոցառումը, որին մասնակցել է ավելի քան 250 դպրոցական: Միջոցառման նպատակն էր խթանել դպրոցականների հետաքրքրությունը գիտական հետազոտությունների նկատմամբ, զարգացնել խմբային աշխա-

տանքի, նորարարական նախագծերի իրականացման, դրանց ներկայացման հմտություններ:

Կազմակերպվել է «Երկրից դեպի Մարս. գիտականների ներդրումը» գիտահանրամատչելի սեմինարը, որին մասնակցել են ավագ դպրոցների տասնյակ աշակերտներ, ուսանողներ, ներկայացվել են տիեզերագիտության ոլորտում վերջին տարիների արդյունքները, Հայաստանում տիեզերագիտության զարգացման միտումները:

Ընթացիկ տարում «Գիտության աշխարհում» գիտահանրամատչելի հանդեսը դարձավ 20 տարեկան: Այն երկու տասնամյակ եղել է գիտական արդյունքի հանրայնացման ու գիտության հանրահռչակման հարթակ, հրատարակել է շուրջ 430 հեղինակի հոդվածներ: Առավել ակտիվ թղթակիցները հանդեսի 20-ամյակի կապակցությամբ արժանացել են շնորհակալագրերի:

Կազմակերպվել են «Հայոց լեզու և հայ գրականություն. զարգացման միտումները, հանրամատչելիացման հնարավորությունները և դրանց արտացոլումը ուսումնական գործընթացում» համաժողովը, «Բնագիտությունը, մաթեմատիկան, տեխնիկան, ինֆորմատիկան 21-րդ դարում. հանրամատչելիացման և ուսուցման հիմնախնդիրներ և լուծումներ» 8-րդ գիտաժողովը (առցանց), «Աշակերտական գիտական և տեխնիկական ընկերության դերը սովորողների մոտ գիտության նկատմամբ հետաքրքրությունների դաստիարակման գործում» սեմինարը:

«Գիտությունը՝ հանրությանը» խորագրով տեղական ու արտասահմանյան էլեկտրոնային, տպագիր մամուլում գիտահանրամատչելի թեմաներով հրապարակվել է ավելի քան 20 հոդված:

ԿԳՄՍ նախարարության, ԳԱԱ-ի, Երևանի քաղաքապետարանի աջակցությամբ «Գիտուժ» նախաձեռնությունը կազմակերպել է «Գիտության շաբաթ» փառատոնը, որի նպատակն էր հանրահռչակել գիտությունը, դպրոցականների ու երիտասարդների շրջանում ձևավորել հետաքրքրություն գիտության նկատմամբ, հանրամատչելի ձևով ներկայացնել տեխնոլոգիաների դերն ու նշանակությունը մարդու, պետության ու հասարակության զարգացման գործում:

գործնական կիրառումներ, նախագծերի ցուցադրություններ գիտական ինստիտուտների հետազոտողների կողմից, մասնագիտական կողմնորոշման միջոցառումներ համալսարանների, լաբորատորիաների, կրթական ու նորարարական կազմակերպությունների մասնակցությամբ: Անցկացվել է «Գիտական ֆանտաստիկա և արվեստ» կարգախոսով միջոցառում գրականության, կինոյի, կոմիքսների, խաղերի ու ֆուտուրիստական նախագծերի ընդգրկմամբ:

Փառատոնը բաղկացած էր 3 թեմատիկ մասերից: Ազատության հրապարակում այն մեկնարկել է «Ջարգացնել գիտությամբ» կարգախոսով, իրականացվել են գիտափորձեր, ինովացիայի

Ջուգահեռաբար անցկացվել են ապակենտրոնացված միջոցառումներ մարզերի ու Երևանի դպրոցներում, մանկապարտեզներում, կայացել են հանդիպումներ երիտասարդ գիտնականների հետ, իրականացվել են գիտափորձեր, դասախոսություններ, վարպետաց դասեր:

ՀՀ ԳԱԱ ՄՐՑԱՆԱԿ

ՀՀ ԳԱԱ մրցանակը սահմանվել է 2023թ., շնորհվում է երկու տարին մեկ անգամ: 2025թ. մրցանակը ֆինանսավորվել է «Մարտին Սթար» և «Լիկվոր» ընկերությունների կողմից:

2025թ. հոկտեմբերի 15-ին ՀՀ ԳԱԱ մրցանակի շնորհման աշխատանքները համակարգող խորհուրդը հայտարարել է դափնեկիրներին:

Ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների հիմնարար հետազոտությունների բնագավառում մրցանակը շնորհվել է Ս.Մաղաքյանին ու Ս.Մովսիսյանին «Աստղերի զարգացման վաղ փուլերում էրուպտիվ ակտիվության դրսևորումները» աշխատանքի համար:

Ֆիզիկամաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների կիրառական մշակումների բնագավառում մրցանակը շնորհվել է Գ.Այվազյանին «Սև սիլիցիումի ստացումը, հետազոտումը և կիրառումը միկրոէլեկտրոնային սարքերում» աշխատանքի համար:

Քիմիայի, կյանքի և Երկրի մասին գիտությունների հիմնարար հետազոտությունների բնագավառում

մրցանակը շնորհվել է Ա.Պետրոսյանին, Վ.Ղազարյանին, Գ.Տոնոյանին, Զ.Գիստերին ու Մ.Շաֆրանսկուն «Ամինաթթուների նոր աղեր, աղերի նոր դասի բացահայտում և դրանց հնարավոր կիրառությունը» աշխատանքի համար:

Քիմիայի, կյանքի և Երկրի մասին գիտությունների կիրառական մշակումների բնագավառում մրցանակը շնորհվել է Ս.Խառատյանին «Ջերմային անալիզի նոր սերնդի սարքավորման նախագծում, պատրաստում և շահագործում (արագագործ ջերմաստիճանային սկաններ)» աշխատանքի համար:

Հասարակական և հումանիտար գիտությունների բնագավառում մրցանակը շնորհվել է Ա.Քոսյանին ու Ե.Գրեկյանին «Հայկական լեռնաշխարհի միջավայրային պատմությունը. շրջակա միջավայր, կլիմայական փոփոխություններ և քաղաքակրթական գործընթացներ» աշխատանքի համար:

2025թ.-ին սահմանվել է նաև «Բժշկագիտություն» անվանակարգը: Այս բնագավառում մրցանակը շնորհվել է Ա.Ասատրյանին, Հ.Բարսեղյանին, Ա.Ոսկանյանին, Հ.Հարությունյանին ու Ա.Հախեյանին «Կենդանի դոնորից լյարդի փոխպատվաստման ներդրումն ու զարգացումը Հայաստանում. առաջին քայլերից դեպի կայուն մասնագիտական ծրագիր» աշխատանքի համար:

ԳԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՄԻՋԱԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄՐՅԱՆԱԿ

«Հանուն խաղաղության և զարգացման գիտության համաշխարհային օրը»՝ նոյեմբերի 10-ին, տեղի է ունեցել Վ. Համբարձումյանի անվան միջազգային գիտական պետական մրցանակի դրամական միջոցների շրջանակում հայտարարված մրցույթների շահառուներին հավաստագրերի հանձնման արարողությունը:

«Գիտական հետազոտությունների աջակցության մրցույթի» շրջանակում շահառու է ճանաչվել 4 նախագիծ՝

«Բարձր գալակտիկական լայնություններում թույլ պայծառությունների կարմիր հսկաների և ասիմպտոտիկ ճյուղի աստղերի բազմակողմանի ուսումնասիրություն» հիմնված Gaia DR3 կատալոգի տվյալների վրա. նոր մոտեցումներ» (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Կ. Գիգոյան, Բյուրականի աստղադիտարան),

«Հնարավոր կենսանշանների (բիոմարկերների) որոնում Պարսամյանի գիսավորածն միգամա-

ծություններում (ՊՄ), ինչպես նաև ածխածին պարունակող միացություններով աստղակերպերում» (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա. Եղիկյան, Բյուրականի աստղադիտարան),

«Կացուրա-Նագաոսա-Բալատսկու մագնիսաէլեկտրականությունը ցածրաչափ քվանտային սպինային մոդելներում» (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Վ. Օհանյան, ԵՊՀ ֆիզիկայի ինստիտուտ),

«Մաքսիմալ անհավասարություններ և կիրառություններ» (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Գ. Կարագուլյան, Մաթեմատիկայի ինստիտուտ):

Մրցանակի շրջանակում իրականացված «Գիտական հետազոտողների օտարերկրյա պետություններում գործուղումների (վերապատրաստումների) ֆինանսավորման մրցույթի» շահառու է ճանաչվել 15 հետազոտող:

Պետական բուհերում մագիստրոսի կրթական ծրագրով սովորող ուսանողների կրթաթոշակների մրցույթի արդյունքում ԵՊՀ ֆիզիկայի ինստիտուտի 10 ուսանողի տրամադրվել են կրթաթոշակների հավաստագրեր:

ՀՀ-ում գիտաժողովների կազմակերպման մրցույթի շրջանակում ֆինանսավորվել է 3 միջազգային գիտաժողովի ու 1 ամառային դպրոցի անցկացում:

ԳԱԱ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՐԴՆԵՐ

Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունքի «Հատուկ նշանակության հիմնախնդիրներ» մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդը Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության «Գեոկոսմոս» ընկերության ու «Բազումք» տիեզերական հետազոտությունների լաբորատորիայի հետ անցկացրել է համատեղ նիստ, ներկայացվել է «Հայկական արբանյակ. անցյալը, ներկան և ապագան» զեկույցը: Քննարկվել են ռադիոֆիզիկայի, կապի ու տիեզերական համակարգերի ոլորտներում տարբեր գերատեսչությունների ու կազմակերպությունների համագործակցության հնարավորությունները: Որոշվել է կազմակերպել համատեղ այցելություններ գիտական ինստիտուտներ:

Բնական գիտությունների բաժանմունքի «Կենսաբազմազանության և կենսասանվտանգության» մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդը քննարկել է կենսատեսակների պահպանման խնդիրները շինարարական ու հանքարդյունաբերական աշխատանքների ակտիվացման համատեքստում: Խորհրդի որոշմամբ հարցը կներկայացվի կրկնակի քննարկման:

Հայագիտության և հասարակական գիտություն-

ների բաժանմունքի «Տերմինաբանական հիմնահարցերի» մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդը քննարկել է «Հայերենի գործնական տառադարձության կանոնների», «Տեխնիկական տերմինների հայերենացման սկզբունքների և որոշ տերմինների գործածության», «Հանրային ոլորտում լայնորեն գործածվող 5 տերմինների հայերեն համարժեքների վերաբերյալ» նախագծերը, որոշվել է նախագծերը ներկայացնել ԿԳՄՍ նախարարություն գրավոր ու բանավոր խոսքում տերմինների կիրառությունը երաշխավորելու նպատակով:

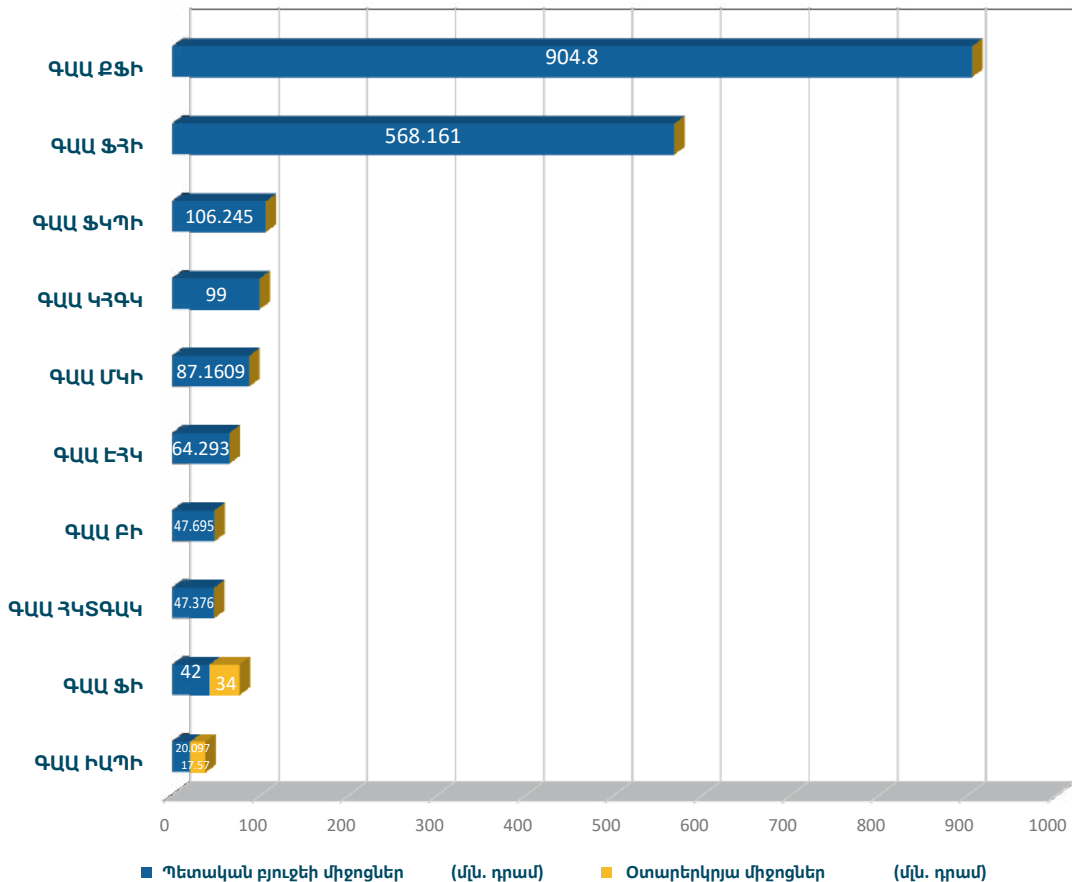

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

2025թ. ԳԱԱ համակարգի գիտական կազմակերպությունները ձեռք են բերել 2.164.73 մլն ՀՀ դրամի գիտական սարքեր/սարքավորումներ, այդ թվում՝ 51.6 մլն արտասահմանյան դրամաշնորհների, ծրագրերի միջոցների հաշվին:

Սարքեր/սարքավորումներ, մլն. ՀՀ դրամ

ՔՖԻ՝ Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտ

ՖՀԻ՝ Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտ

ՖԿՊԻ՝ Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտ

ԿՀԳԿ՝ Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն

ՄԿԻ՝ Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտ

ԷՀԿ՝ Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն

ԲԻ՝ Բուսաբանության ինստիտուտ

ՀԿՏԳԱԿ՝ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն

ՖԻ՝ Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ

ԻԱՊԻ՝ Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ

2025թ. ԳԱԱ կազմակերպությունների ձեռք բերած գիտական սարքերի/սարքավորումների ընդհանուր ֆինանսական ծավալներն ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների (առաջին տասը):

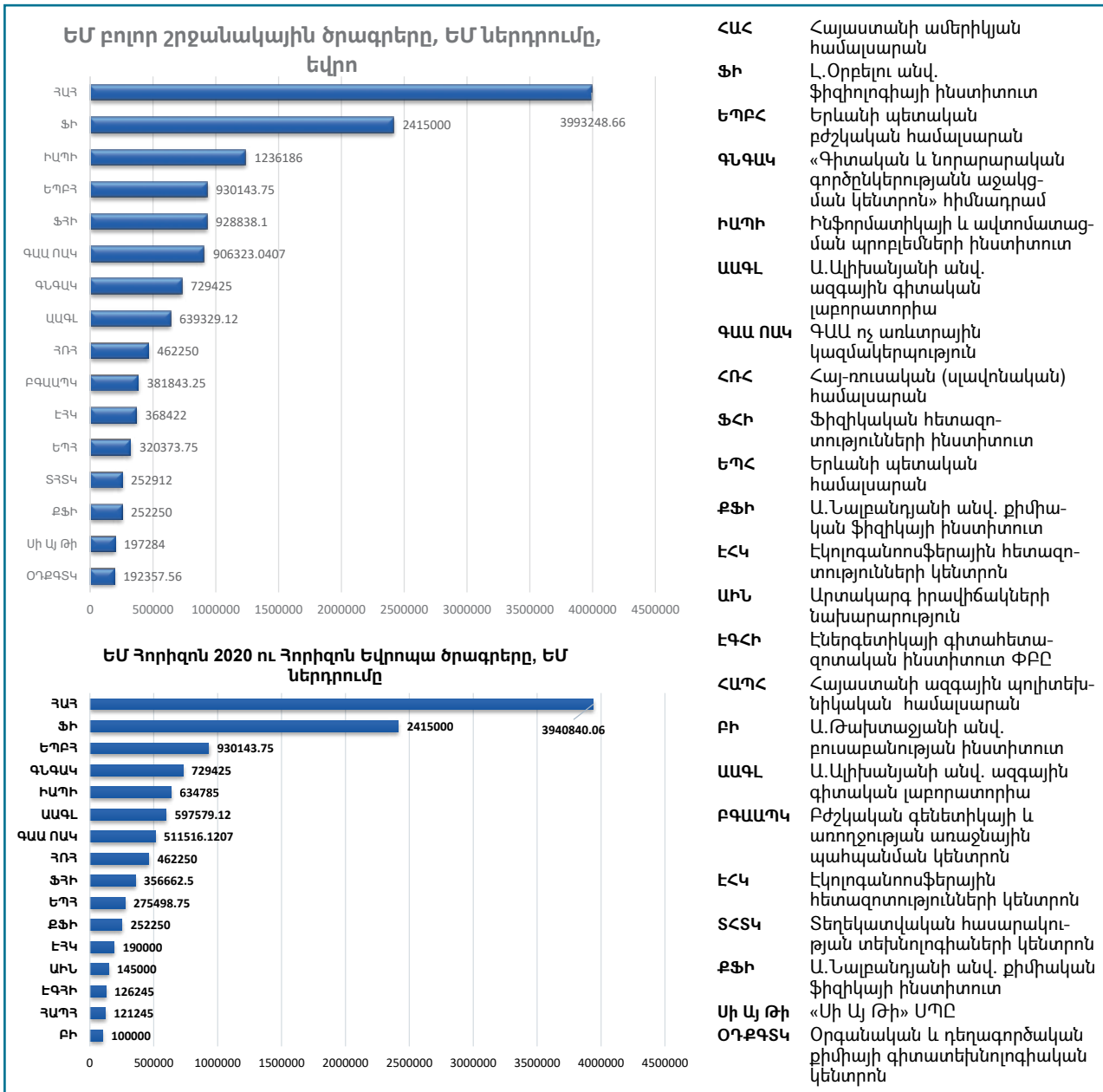

ԳԻՏԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

2025թ. կատարվել են գիտական և գիտատեխնիկական աշխատանքներ 6 նպատակային, 39 բազային, 437 թեմատիկ դրամաշնորհային ու 297 տնտեսական պայմանագրային ծրագրերով:

Որպես միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերի օրինակ՝ ներկայացված է Եվրոպական բոլոր շրջանակային, մասնավորապես Հ2020 ու Հորիզոն Եվրոպա ծրագրերի շրջանակում

Եվրամիության (ԵՄ) ներդրումը հայաստանյան կազմակերպությունների ծրագրերում: Ակադեմիայի կազմակերպություններում ԵՄ ներդրման մասնաբաժինը բոլոր շրջանակային ծրագրերում 6,299.377 հազար եվրո է՝ ընդհանուրի (14,206.19 հազար եվրո) մոտ 44.34%-ը, վերջին երկու ծրագրերի դեպքում՝ 4,460.21 հազար եվրո՝ ընդհանուրի (11,788.44 հազար եվրո) 37,83%-ը¹:

1 Տվյալները բերված են ըստ Եվրոպական հանձնաժողովի «EU Funding & Tenders Portal – EU dashboard» կայքի և ներբեռնվել են 2026թ. փետրվարի 19-ին, տես՝ https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/1213b8cd-3ebe-4730-b0f5-fa4e326df2e2/sheet/d1435e56-cdee-4f5f-8b0d-f49d41ffb6c/state/analysis.

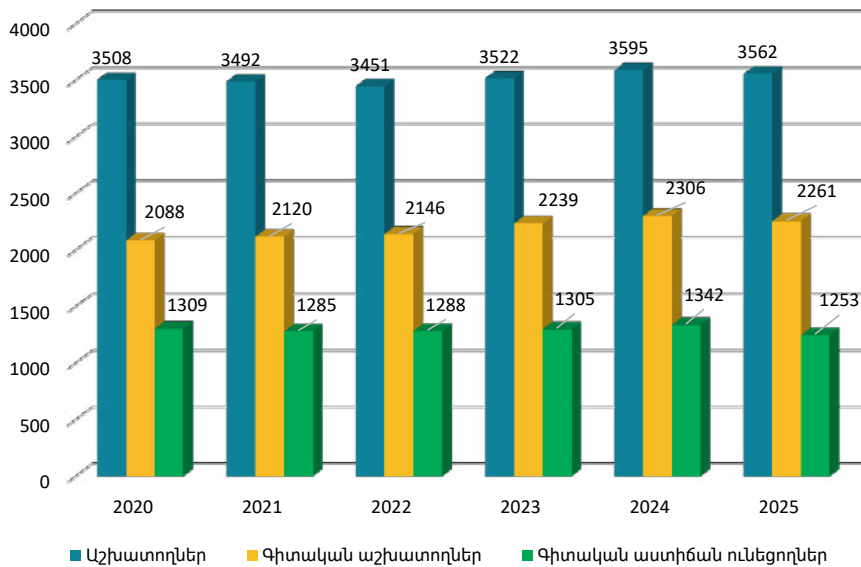
ԿԱՌԵՐ, ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ, ԱՐՏՈՆԱԳՐԵՐ, ՖԻՆԱՆՍՆԵՐ

Կադրեր

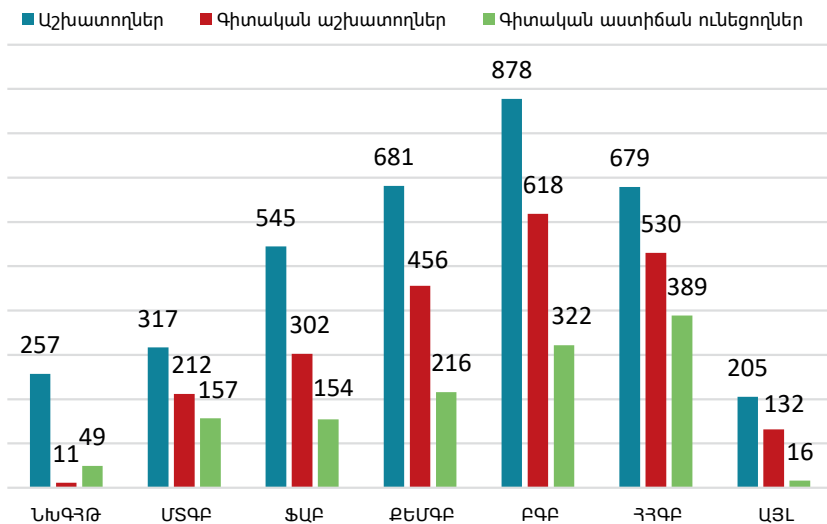
ԳԱԱ համակարգում աշխատում է 3562 մարդ, որոնցից 2261-ը գիտական աշխատողներ են: ԳԱԱ կազմում ընդգրկված են 26 ակադեմիկոս ու 41 թղթակից անդամ, 12 ակադեմիկոս ու 14 թղթակից անդամ աշխատում են ԳԱԱ համակարգից դուրս:

Հաշվետու տարում ԳԱԱ համակարգում աշխատանքի է ընդունվել 152 երիտասարդ մասնագետ, որոնցից 40-ն ընթացիկ տարվա շրջանավարտներ են: Համակարգի աշխատակիցներից 18-ը պաշտպանել են թեկնածուական, 2-ը՝ դոկտորական ատենախոսություններ:

ԳԱԱ աշխատողների թվաքանակի ամփոփ վիճակագրություն

ԳԱԱ աշխատողների թվաքանակն ըստ բաժանմունքների

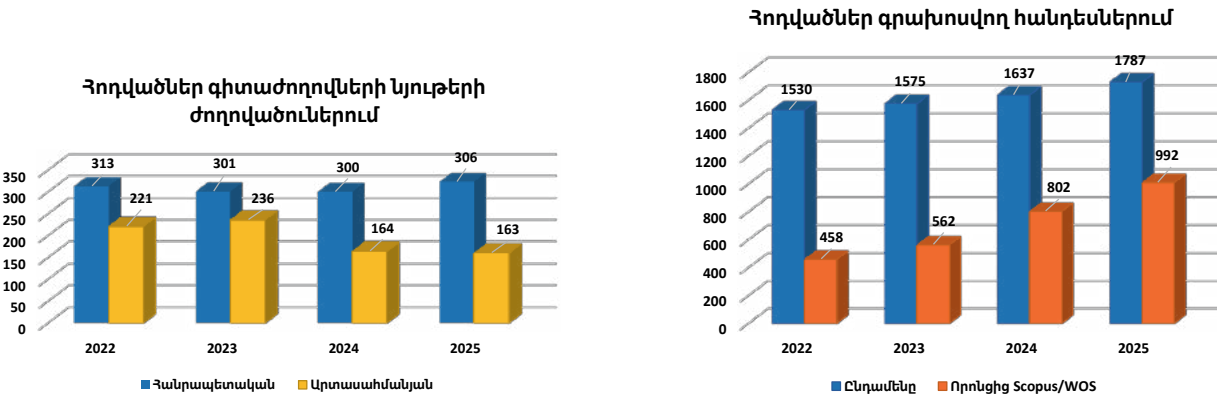

- ՆԽԳՀԹ՝** նախագահություն,
- ՄՏԳԲ՝** Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բ-ք,
- ՖԱԲ՝** Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բ-ք,
- ՔԵՄԳԲ՝** Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բ-ք,
- ԲԳԲ՝** Բնական գիտությունների բ-ք,
- ՀՀԳԲ՝** Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բ-ք

ԳԱԱ բաժանմունքներ	Ասպիրանտների թվաքանակը					
	առ 01.01.24թ.		առ 01.01.25թ.		առ 01.01.26թ.	
	առկա	հեռ.	առկա	հեռ.	առկա	հեռ.
Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք	9	0	9	4	8	3
Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք	9	0	9	0	7	0
Բնական գիտությունների բաժանմունք	12	3	16	5	18	4
Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք	7	1	8	0	14	0
Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք	19	4	21	3	15	7
Ընդամենը՝	56	8	63	12	62	14

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, հոդվածների ժողովածուներ, գլուխ(ներ) գրքերում						
Տարեթիվ	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Հանրապետական	129	140	133	144	138	133
Արտասահմանյան	11	20	19	27	23	23

Արտոնագրեր

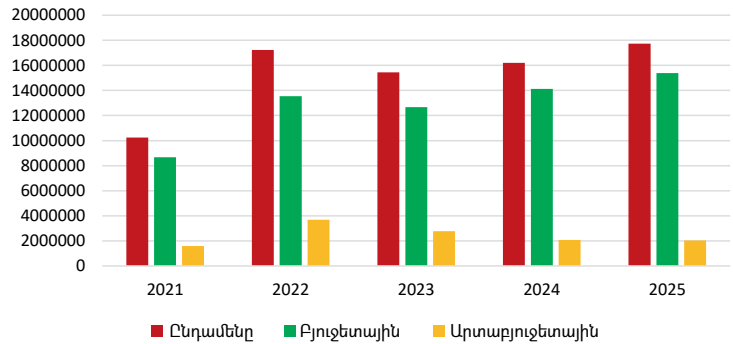
2021-2025թթ. 5 և ավելի արտոնագիր ստացած ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունների ցուցանիշները			
Կենտրոն / Ինստիտուտ	Արտոնագրերի հայտերի թիվը	Դրական որոշումների թիվը	Ստացվել է
Մաթեմատիկայի ինստիտուտ	33	25	19
Օրգանական և դեղագործական քիմիայի ԳՏԿ	7	10	10
Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտ	8	8	8
Մ.Գ. Մանվելյանի անվան ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտ	10	7	8
Հր. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի ինստիտուտ	6	6	6
«Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ	8	5	5

Ֆինանսավորում

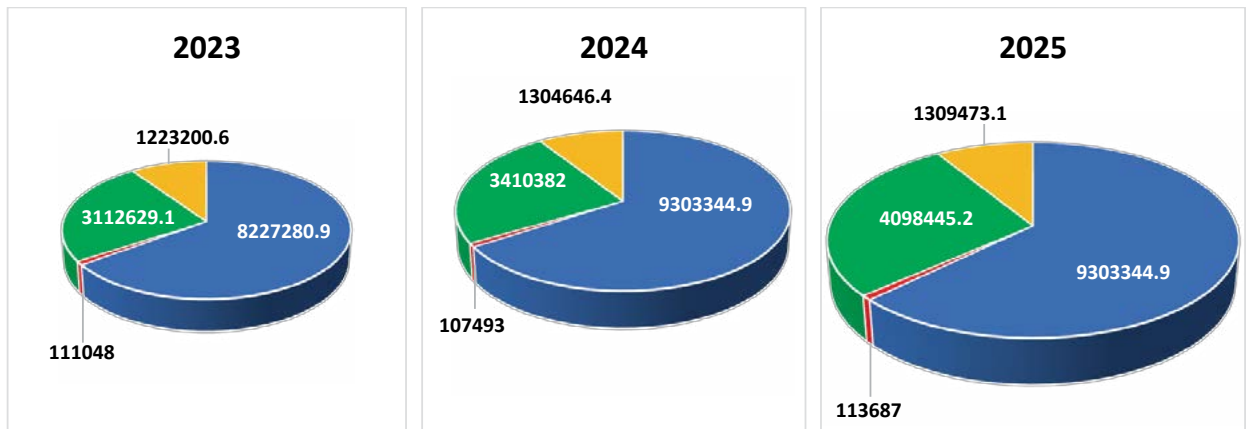
Ակադեմիայի ֆինանսավորման
ընդհանուր ծավալները
(հազար ՀՀ դրամ)

ԳԱԱ ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալները 2021-2025թթ.

Բյուջետային

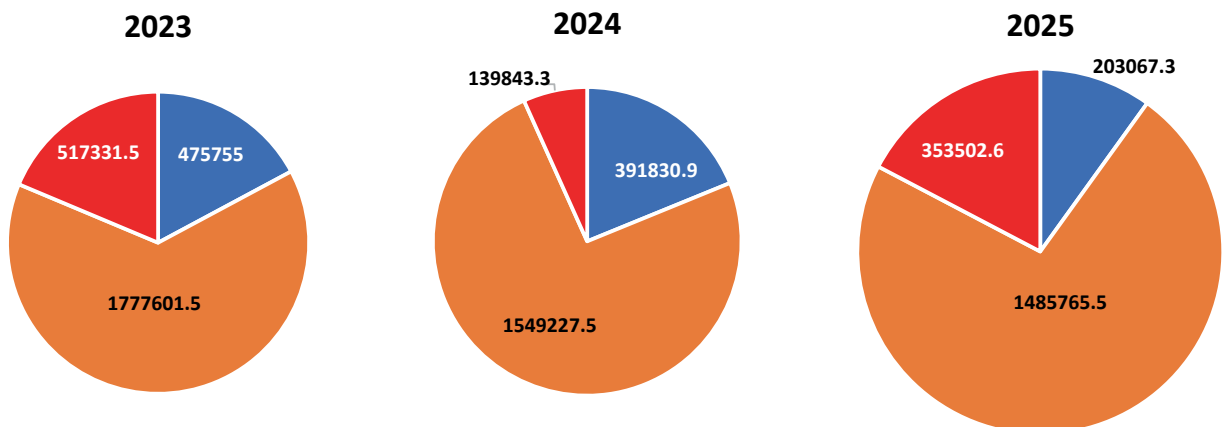
ԳԱԱ համակարգի բյուջետային մուտքեր (հազար դրամ)

■ Բազային ■ Նպատակային-ծրագրային ■ Թեմատիկ-դրամաշնորհային ■ Այլ

Արտաբյուջետային

Արտաբյուջետային մուտքեր (հազար դրամ)

■ Օտարերկրյա/միջազգային ■ Արտադրանք/ծառայություն ■ Վարձակալություն/Այլ

ԳԻՏԱԿԱՆ/ԳԻՏԱՅԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ՀԱՆԴԵՍՆԵՐ

ԳԱԱ հրապարակում է գիտության ու տեխնոլոգիաների բոլոր բնագավառները ներառող 17 հանդես՝ 15-ը գիտական ու հասարակության լայն շերտերի համար նախատեսված «Գիտության աշխարհում» հանդեսն ու «Գիտություն» թերթը:

ՀՀ ԳԱԱ զեկույցներ
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ ակադ.
Ա.Ս. Սադյան

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր.
Ֆիզիկա
Գլխավոր խմբագիր՝
Ֆ.-մ.գ.դ.
Կ.Մ. Ղամբարյան

Աստղաֆիզիկա
Գլխավոր խմբագիր՝
Ֆ.-մ.գ.դ.
Գ.Տ. Տեր-Ղազարյան

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր.
Մաթեմատիկա
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ թղթ. անդամ
Ա.Ա. Սահակյան

Մաթեմատիկայի
հայկական հանդես
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ ակադ.
Հ.Բ. Ներսիսյան

Ֆիզիկայի
հայկական հանդես
Գլխավոր խմբագիր՝
Ֆ.-մ.գ.դ.
Կ.Մ. Ղամբարյան

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր.
Մեխանիկա
Գլխավոր խմբագիր՝
Ֆ.-մ.գ.դ.
Վ.Ն. Հակոբյան

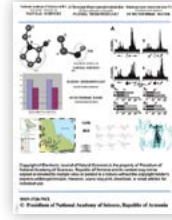
ՀՀ ԳԱԱ և ՀԱՊՀ
տեղեկագիր
(տեխնիկական գի-
տությունների սերիա)
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ թղթ. անդամ՝
Վ.Շ. Մելիքյան

Նեյրոքիմիա
Գլխավոր խմբագիր՝
Կ.գ.դ.
Ն.Վ. Գուլյան

Հայաստանի
բժշկագիտություն
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ թղթ. անդամ
Ա.Կ. Շուքրյան

Բնական
գիտությունների
էլեկտրոնային
ամսագիր
Գլխավոր խմբագիր՝
Ֆ.-մ.գ.դ.
Ա.Հ. Պողոսյան

**Պատմաբանասի-
րական հանդես**
Գլխավոր խմբագիր՝
Բ.գ.դ.
Ա.Հ. Չաքարյան

Լրաբեր
հասարակական
գիտությունների
Գլխավոր խմբագիր՝
Կ.գ.դ.
Ա.Ա. Բորոխյան

Բանբեր
հայագիտության
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ թղթ. անդամ
Ա.Ա. Խառապյան

«Հիմնարար
հայագիտություն»
էլեկտրոնային
հանդես (անգլերեն)
Գլխավոր խմբագիր՝
Կ.գ.դ.
Ա.Վ. Քոսյան

Գիտության
աշխարհում
Գլխավոր խմբագիր՝
ԳԱԱ թղթ. անդամ
Ա.Ա. Կիրակոսյան

«Գիտություն»
թերթ
Գլխավոր
խմբագիր՝
Կ.գ.դ.
Վ.Խ.Հովակիմյան

Գրքույկը պատրաստել է ՀՀ ԳԱԱ գիտակազմակերպական բաժինը՝ ՀՀ ԳԱԱ գիտությունների բաժանմունքների, գիտական կազմակերպությունների և ՀՀ ԳԱԱ նախագահությանը կից հաստատությունների ներկայացրած նյութերի հիման վրա:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

- 📍 0019, Երևան,
Մարշալ Բաղրամյան պող. 24
- ☎ (+374) 10 52 70 31
- ✉ academy@sci.am
- 🌐 www.sci.am